Nr 8

Kungl. Maj:ts proposition med förslag till permutationslag, m. m.; given Stockholms slott den 4 februari 1972.

Kungl. Maj:t vill härmed, under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över justitieärenden och lagrådets protokoll, föreslå riksdagen att bifalla de förslag om vars avlåtande till riksdagen föredraganden hemställt.

GUSTAF ADOLF

CARL LIDBOM

Propositionens huvudsakliga innehåll

Kungl. Maj:t anses sedan gammalt ha befogenhet att genom beslut om s. k. permutation medge ändring av bestämmelser i gåvobrev, testamenten, stiftelseförordnanden och liknande. Propositionen innehåller förslag till en särskild permutationslag med regler om förutsättningarna för permutation och om handläggningen av permutationsärenden. Förslaget innebär att beslutanderätten delegeras till fideikommissnämnden såvitt rör fideikommissförordnanden och i övrigt till kammarkollegiet. I vissa fall skall dock ärende överlämnas till Kungl. Maj:t för avgörande.

Lagen avses träda i kraft den 1 juli 1972.

1 Förslag till

Permutationslag

Härigenom förordnas som följer.

1 § Kan bestämmelse, som enskild meddelat i gåvobrev, testamente, stiftelseförordnande eller liknande handling, på grund av ändrade förhållanden ej längre iakttagas eller har bestämmelsen blivit uppenbart onyttig eller uppenbart stridande mot utfärdarens avsikter eller föreligger annat särskilt skäl, kan på ansökan bestämmelsen ändras eller upphävas eller undantag medges för särskilt fall (*permutation*).

Avser permutation ändring av det ändamål som skall tillgodoses, skall det nya ändamålet så nära som möjligt motsvara det ursprungliga.

2 § Fråga om permutation prövas, såvitt rör fideikommiss som avses i 1 § lagen (1963: 583) om avveckling av fideikommiss, av fideikommissnämnden och i annat fall av kammarkollegiet.

3 § Avser ärende om permutation ändrad ändamålsbestämning för egendom av mera betydande värde eller uppkommer i ärendet fråga av särskild vikt från allmän synpunkt, skall fideikommissnämnden eller kammarkollegiet med eget yttrande överlämna ärendet till Konungen för avgörande.

4 § Talan mot fideikommissnämndens eller kammarkollegiets beslut enligt denna lag föres hos Konungen genom besvär.

5 § Denna lag gäller ej sådan pensions- eller personalstiftelse som avses i lagen (1967: 531) om tryggande av pensionsutfästelse m. m.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1972.

2 Förslag till

Lag om ändring i förordningen den 3 april 1810, huruledes rättelse och förklaring uti gjorde fideikommissförfattningar må sökas, samt vad i avseende på fardag av fideikommissegendom kommer att iakttagas

Härigenom förordnas, att vad i förordningen den 3 april 1810, huruledes rättelse och förklaring uti gjorde fideikommissförfattningar må sökas, samt vad i avseende på fardag av fideikommissegendom kommer att iakttagas[1] sägs om rättelse och förklaring i gjorda fideikommissförfattningar skall upphöra att gälla vid utgången av juni 1972.

[1] Senaste lydelse 1926: 37.

Utdrag av protokollet över justitieärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet på Stockholms slott den 3 december 1971.

Närvarande: Ministern för utrikes ärendena WICKMAN, statsråden STRÄNG, ANDERSSON, JOHANSSON, HOLMQVIST, ASPLING, NILSSON, LUNDKVIST, GEIJER, ODHNOFF, MOBERG, LÖFBERG, LIDBOM, CARLSSON, FELDT.

Statsrådet Lidbom anmäler efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter fråga om *lagstiftning om permutation* och anför.

1. Inledning

Ibland uppstår behov av att med hänsyn till ändrade förhållanden jämka bestämmelser i testamenten, stiftelseurkunder och liknande handlingar. Om inte i urkunden har angetts hur jämkning får äga rum anses Kungl. Maj:t ha befogenhet att förordna härom genom beslut om s. k. permutation.

Kungl. Maj:t handlägger årligen omkring 300 permutationsärenden. Departementsutredningen (Ju 1964: 58)[1] som enligt sina direktiv har till uppgift bl. a. att undersöka möjligheterna till delegering av ärenden som nu handläggs av Kungl. Maj:t har i sin i juni 1971 avgivna promemoria 133 behandlat beslutanderätten i ärenden om permutation och lagt fram förslag rörande delegering av dessa ärenden.

Promemorian har remissbehandlats genom utredningens försorg. Yttranden har avgetts av justitiekanslern, samtliga hovrätter, fideikommissnämnden, socialstyrelsen, statskontoret, skolöverstyrelsen, universitetskanslersämbetet, kammarkollegiet, Stockholms tingsrätt, länsstyrelserna i Stockholms, Östergötlands, Jönköpings, Kalmar, Malmöhus, Hallands, Skaraborgs, Värmlands, Västmanlands och Norrbottens län, grundlagberedningen, den sakkunnige för översyn av kammarkollegiets uppgifter och organisation, Sveriges advokatsamfund, Fideikommissariernas Intresseorganisation och Svenska bankföreningen. Universitetskanslersämbetet har bifogat yttranden från konsistorierna vid universiteten i Uppsala, Göteborg, Stockholm och Umeå, rektorsämbetet vid universitetet i Lund och konsistoriet vid Karolinska institutet samt ett av konsistoriet vid Uppsala universitet åberopat yttrande av professorn Henrik Hessler.

[1] Kanslirådet Erik Berggren.

2 Gällande ordning m. m.

2.1 Författningsbestämmelser m. m.

I fråga om permutation av fideikommissförordnanden finns bestämmelser i förordningen den 3 april 1810 huruledes rättelse och förklaring uti gjorde fideikommissförfattningar må sökas, samt vad i avseende på fardag av fideikommissegendom kommer att iakttagas. Enligt förordningen skall frågor om lån mot inteckning i fideikommissegendom eller utbyte av till sådan egendom hörande jord eller hävande av bestämmelse i fideikommissurkund prövas av Kungl. Maj:t på ansökan som ges in till justitiedepartementet.

Fideikommissen står f. n. under avveckling. Enligt lagen (1963: 583) om avveckling av fideikommiss upphör fideikommiss, utom i vissa undantagsfall, när den som vid lagens ikraftträdande var innehavare av fideikommisset avlider. Fideikommissegendomen behandlas vid fideikommissets upphörande som ett särskilt bo och får under vissa förhållanden i fortsättningen förvaltas i bl. a. aktiebolagsform. Avvecklingen skall enligt 18 § nämnda lag ske under medverkan av en särskild nämnd, fideikommissnämnden. Denna får besluta i vissa frågor som sammanhänger med avvecklingen. Sålunda kan nämnden påkalla att egendomen avträds till förvaltning av boutredningsman (24 § första stycket), besluta om förbud vid vite mot bl. a. förstöring eller skingring av fideikommissegendom (27 §) och lämna medgivande till vissa förfoganden över sådan egendom under tiden för avvecklingen (28 § första stycket andra punkten) samt bestämma i fråga om skifte av boet m. m. (29 §). I särskilda fall kan Kungl. Maj:t förordna att fideikommiss skall bestå längre tid eller upphöra tidigare än vad som följer av lagens huvudregel eller att fideikommissegendom skall inlösas (6, 16, 17, 37 och 38 §§). Fideikommissnämnden skall utreda sådana frågor och göra de framställningar till Kungl. Maj:t som föranleds av utredningen. Även aktiebolagsbildning kräver Kungl. Maj:ts medverkan. I 31 § föreskrivs sålunda att Kungl. Maj:t får medge innehavare av fideikommiss att tillskjuta fideikommissegendom i samband med teckning av aktier i bolag, om denne äger eller tecknar samtliga aktier i bolaget. Bolagsordningen för sådant bolag skall fastställas av Kungl. Maj:t och får inte ändras utan Kungl. Maj:ts medgivande (34 §).

I detta sammanhang kan vidare nämnas att Kungl. Maj:t i beslut den 13 september 1968 har meddelat generella regler för placering av fideikommisskapital i värdehandlingar.

Vad angår lagstiftningen om stiftelseförordnanden i övrigt märks främst lagen (1929: 116) om tillsyn över stiftelser. Denna lag föreskriver skyldighet att anmäla stiftelse till länsstyrelsen. Undantag från anmälningsplikten gäller bl. a. om tillsynsfrågan redan

kan anses tillfredsställande ordnad, om stiftelsens förmögenhet inte överstiger 10 000 kr. eller om stiftelsen är inrättad till förmån för medlemmar av viss eller vissa släkter. Vidare kan stiftelse undantas från tillsyn genom förordnande av Kungl. Maj:t eller genom föreskrift av stiftaren. För pensions- och personalstiftelser föreligger dock alltid anmälningsplikt. På begäran kan länsstyrelsen enligt 5 § fastställa stadgar för stiftelse som finnes främja ett allmännyttigt ändamål. Paragrafen innehåller vissa bestämmelser om vad stadgarna i sådant fall skall innehålla. Anmäld stiftelse skall enligt 8 § stå under länsstyrelsens tillsyn, om den finnes främja ett allmännyttigt ändamål. Annan stiftelse än pensions- eller personalstiftelse kan i vissa fall undantas från tillsyn. Detta gäller bl. a. om stiftelsen redan kan anses stå under betryggande tillsyn eller om dess förmögenhet har nedgått under 10 000 kr. I prop. 1971: 144 har föreslagits att beloppsgränsen 10 000 kr. den 1 januari 1972 skall höjas till 20 000 kr.

I länsstyrelsens tillsynsskyldighet ingår bl. a. att övervaka att stiftelse förvaltas i överensstämmelse med lagen och de för stiftelsen gällande föreskrifterna, att tillhandagå stiftelse med råd och upplysningar, att se till att det finns styrelse för stiftelsen samt att granska stiftelsens förvaltning. Härvid bör huvudsakligen tillses att stiftelsens medel inte används till andra ändamål än de avsedda samt att förmögenheten är placerad på nöjaktigt sätt (9—15 §§). Har stiftelses styrelse fattat beslut som står i strid med lag eller med de för stiftelsen gällande föreskrifterna, kan länsstyrelsen enligt 16 § förbjuda verkställighet av beslutet eller förelägga styrelsen att vidta rättelse, om verkställighet redan har skett. Länsstyrelsen får också i andra fall förelägga stiftelses styrelse att fullgöra sina åligganden.

Under förarbetena till lagen om tillsyn över stiftelser diskuterades om lagen borde innehålla bestämmelser om permutation. Förslag till sådana bestämmelser utarbetades också (prop. 1929: 83 s. 74—84). Dessa utsattes emellertid för stark kritik och frågan fick falla. Som skäl härför åberopades i huvudsak att det är svårt att i lagtext precisera förutsättningarna för permutationsrätt och rättens begränsningar samt att den gällande ordningen inte är förenad med några olägenheter utan väl ägnad att på ett ändamålsenligt sätt tillgodose uppkommande behov av förändringar i stiftelser (prop. 1929: 83 s. 42 och 43).

Även under förarbetena till 1930 års lagstiftning om testamente diskuterades frågan om en reglering av permutationsrätten. Lagberedningen fann emellertid att detaljerade bestämmelser inte kunde uppställas med hänsyn till de skiftande förhållanden under vilka permutation kan förekomma. Vidare ansåg beredningen betänkligheter möta att överlämna denna grannlaga befogenhet till annan myndighet än Kungl. Maj:t.

I brev (1952: 183) till länsstyrelserna i samtliga län utom Väster-

bottens och Norrbottens län angående den nya kommunindelningens verkan å donationer meddelade Kungl. Maj:t vissa bestämmelser om hur man efter ändringar i kommunindelningen vid årsskiftet 1951/52 skulle förfara med av enskild givna donationer, vilka tidigare hade varit förbehållna viss kommun eller församling. Bestämmelserna innebar i fråga om kommuner som sammanlagts med andra kommuner bl. a. att donationernas geografiska användningsområde skulle vara oförändrat och att även ändamålet i princip skulle vara detsamma. Donation som till följd av den nya kommunindelningen inte vidare kunde användas som förut skulle till gagn för invånarna inom den förutvarande kommunens område nyttjas för ändamål som så nära som möjligt överensstämde med syftet med donationen. Beslut om sådan ändring av donations ändamål skulle meddelas av länsstyrelsen efter framställning av den nybildade kommunen. Om det visade sig svårt att finna ett näraliggande ändamål eller om ett helt nytt ändamål för donationen ansågs böra bestämmas, skulle den nybildade kommunen göra framställning till Kungl. Maj:t om ändrade föreskrifter. Vidare kan nämnas två kungl. brev med bestämmelser om dispositionen av vissa donationer till skolväsendet. Det ena utfärdades den 15 november 1968 och rör stipendie-, premie- och materielfonder vid avvecklingsskolorna, dvs. statliga och kommunala realskolor, kommunala flickskolor, praktiska kommunala realskolor och högre folkskolor. Bakgrunden är dessa skolformers upphörande. Det andra brevet utfärdades den 14 mars 1969 och rör lönedonationer vid rikets allmänna läroverk. Utfärdandet sammanhänger med det i 14 § statstjänstemannalagen (1965: 274) intagna förbudet för tjänsteman att uppbära med tjänsten förenade gåvo- eller donationsmedel eller därmed jämförlig förmån. I de båda breven tilläggs fondförvaltare, skolstyrelse och länsstyrelse viss beslutanderätt i permutationsärenden.

Lagen (1967: 531) om tryggande av pensionsutfästelse m. m. innehåller bemyndigande för annan instans än Kungl. Maj:t att besluta i permutationsärende. Enligt 22 § får nämligen tillsynsmyndigheten på ansökan av pensionsstiftelse förordna om ändring av innehållet i stiftelsens stadgar, om det inte längre finns någon som omfattas av stiftelsens ändamål eller om stiftelsens kapital väsentligen överstiger vad som kan komma att fordras för att tillgodose ändamålet eller om det i övrigt förekommer särskilda skäl för sådan ändring. Förordnandet får avse sammanslagning av två eller flera stiftelser. Anser tillsynsmyndigheten att ärendet är av sådan beskaffenhet att det bör ankomma på Kungl. Maj:t att fatta beslut, får myndigheten underställa Kungl. Maj:t ärendet. Tillsynsmyndighet är länsstyrelsen i det län där arbetsgivaren har sitt hemvist (31 §). Bestämmelserna gäller även personalstiftelse (30 §). Vid tillkomsten av lagen anförde föredragande departementschefen (prop. 1967: 83 s. 163) bl. a. att överföringen av

permutationsärenden på tillsynsmyndigheten överensstämde med uppfattningen att statsdepartementen borde befrias från ärenden som med fördel kunde avgöras av lokala eller centrala myndigheter.

Utöver vad här har nämnts torde det inte finnas några generella föreskrifter, varigenom beslutanderätten i ärenden om permutation delegerats från Kungl. Maj:t till underlydande myndighet.

Frågor om förenkling av permutationsförfarandet har behandlats av riksdagen i anledning av motioner åren 1966, 1969 och 1970. En redogörelse för vad som därvid har förekommit finns i en bilaga till utredningens promemoria. I princip har riksdagen ställt sig positiv till tanken på vidgad delegering av beslutanderätten från Kungl. Maj:t till underlydande myndigheter men hänvisat till att frågan behandlas av departementsutredningen.

2.2 Nuvarande praxis vid handläggning av permutationsärenden

Utredningen lämnar i promemorian en redogörelse för praxis i permutationsärenden grundad på en genomgång av de omkring 300 permutationsbeslut som Kungl. Maj:t meddelade under år 1968. Av besluten gällde 125 permutation av fideikommissförordnanden, 43 permutation i andra fall av förordnande till förmån för individuellt bestämda destinatärer samt 133 permutation av förordnande till förmån för generiskt bestämda destinatärer. Alla ärenden i de båda första grupperna handlades i justitiedepartementet. Ärendena i den tredje gruppen bereddes inom olika departement beroende på stiftelsens ändamålsbestämning. De departement som hade störst antal sådana ärenden var utbildnings- och socialdepartementen.

En redogörelse för den av utredningen i promemorian lämnade redovisningen för 1968 års permutationsärenden torde få fogas till statsrådsprotokollet i detta ärende som *bilaga 1*.

3 Promemorian

Utredningen framhåller att en delegering av permutationsärendena från Kungl. Maj:t till underordnad myndighet är i hög grad önskvärd från decentraliseringssynpunkt, eftersom det gäller en stor grupp av konseljärenden, över 300 per år.

Vad gäller frågan om ärendena över huvud taget är av sådan s a k l i g b e s k a f f e n h e t att en delegering kan anses lämplig framhåller utredningen till en början under hänvisning till permutationsfrågans behandling vid 1966 och 1969 års riksdagar, att ärendena inte längre anses så speciella till sin natur att de lämpligen bör prövas av Kungl. Maj:t i första instans. Vidare påpekas att ärendena normalt inte är svåra att avgöra. Praxis tyder inte på att några särskilda problem eller olika

uppfattningar skulle vara vanliga när det gäller vilka ändringar som bör medges. Det är i allmänhet inte svårt att nå lösningar som står nära dem som anges i stiftelseurkunden eller som eljest kan antas stå i god överensstämmelse med den anda som stiftelsen har velat verka i. Utredningsmässigt är ärendena föga komplicerade. Allt efter sin art remitteras de före beslut till länsstyrelse, central förvaltningsmyndighet, kammarkollegiet eller fideikommissnämnden. Det är sällsynt med meningsmotsättningar mellan sökandena och de myndigheter som har att ta befattning med permutationsärenden, eller mellan Kungl. Maj:t och remissmyndigheterna. Bara undantagsvis avslås ansökan om permutation. Däremot är det inte ovanligt att Kungl. Maj:t gör smärre jämkningar och tillägg i förhållande till ansökningen. Sammanfattningsvis anförs i promemorian att permutationsärendena inte i något avseende som är av betydelse för delegeringsfrågan skiljer sig från andra tillstånds- och dispensärenden hos statliga myndigheter. Från saklig synpunkt torde det därför enligt utredningen inte möta något hinder att flytta beslutanderätten från Kungl. Maj:t till underordnad myndighet.

Frågan om Kungl. Maj:t eller Kungl. Maj:t och riksdagen gemensamt har konstitutionella möjligheter att utan grundlagsändring förordna om delegering av beslutanderätten i permutationsärenden hänger enligt utredningen nära samman med spörsmålet om vad som utgör den rättsliga grunden för Kungl. Maj:ts nuvarande permutationsrätt. Efter en ingående redogörelse för doktrinen på området framför utredningen som sin uppfattning att Kungl. Maj:ts permutationsrätt inte grundas på någon bestämmelse i regeringsformen och inte heller genom tolkning eller analogi kan härledas ur den. Rätten har i stället vuxit fram på sedvanerättslig grund med anknytning inte till grundlagen utan till allmän civillag. Enligt utredningen kan därför statsmakterna utan föregående grundlagsändring besluta om ändrade former för permutationsrättens utövande. Praxis anses bestyrka detta. I promemorian hänvisas härvid till 1952 års kungl. brev angående den nya kommunindelningens inverkan på donationer och till 1968 och 1969 års kungl. brev med bestämmelser om dispositionen av vissa donationer till skolväsendet. Det erinras också om bestämmelsen i 22 § första stycket lagen om tryggande av pensionsutfästelse m. m., som tillägger länsstyrelse rätt att under vissa förutsättningar ändra stiftelses stadgar.

Ett beslut om delegering bör enligt utredningen omfatta alla de permutationsärenden som nu avgörs av Kungl. Maj:t. Att fideikommissen håller på att avvecklas är inte något skäl för att undanta sådana ärenden. Med den utformning som 1963 års lagstiftning har kommer fideikommiss rimligtvis att finnas kvar i åtminstone trettio år till.

När det gäller frågan om val av beslutande instans diskuterar utredningen olika alternativ. Flera skäl anses tala för att länsstyrelserna bör besluta i ärenden om permutation av stiftelseförordnanden, i

vart fall sådana med generiskt bestämda destinatärer. Länsstyrelsen avgör redan nu vissa sådana ärenden. Dessutom är länsstyrelsen tillsynsmyndighet enligt lagen om tillsyn över stiftelser. Även om stiftelse inte står under länsstyrelses tillsyn är dess verksamhet i allmänhet lokalt förankrad. Länsstyrelsens kännedom om lokala förhållanden kan därför komma till nytta vid handläggningen av permutationsärenden. Mot en överflyttning av beslutanderätten till länsstyrelse talar emellertid att ärendenas spridning på ett stort antal instanser försvårar en enhetlig tillämpning. En annan möjlighet är att förlägga prövningen till de allmänna domstolarna. Denna tanke avvisas emellertid av utredningen. Som skäl härför åberopas önskemålet om ett enkelt och snabbt förfarande. Vidare påpekas dels att det i permutationsärenden ofta inte finns någon som kan företräda partsintressena och dels att en överföring till domstolsprövning skulle förutsätta en omfattande materiell lagstiftning om permutation. Utredningen överväger också möjligheten att låta stiftelseärenden med generiskt bestämda destinatärer prövas av olika centrala förvaltningsmyndigheter. Genom att härvid varje myndighet skulle få pröva alla ärenden där stiftelsens syfte har nära beröring med myndighetens verksamhet skulle kravet på enhetlig tillämpning tillgodoses i fråga om de fackliga synpunkterna. Kravet på samordning av den juridiska bedömningen i de olika ärendena skulle däremot kvarstå.

Mest rationellt anser utredningen det vara att flytta beslutanderätten i samtliga stiftelseärenden till en underordnad myndighet med goda förutsättningar att pröva de rättsliga frågorna. Härigenom skulle antalet remisser som avser den juridiska bedömningen och därmed handläggningstiden kunna nedbringas. Behovet av att remittera stiftelseärenden med generiskt bestämda destinatärer till vederbörande fackmyndighet skulle visserligen kvarstå. Också antalet sådana remisser skulle emellertid kunna minskas med hänsyn till att många ärenden från saklig synpunkt är föga komplicerade och till att en fast praxis numera har utbildat sig för prövningen i åtskilliga fall.

Utredningen bedömer kammarkollegiet vara den myndighet som är mest lämpad att ta över ärendena. Sedan den 1 juli 1970 är kollegiet remissmyndighet i ärenden om permutation av stiftelseförordnande. Redan före denna tidpunkt hade kollegiet viss befattning med permutationsfrågor. Sakligt mera komplicerade permutationsansökningar på kyrkans och skolans områden remitteras sedan länge dit för undersökning av frågor om t. ex. äganderätt till fast egendom eller för annan grundläggande utredning. I sammanhanget erinras om att en särskild sakkunnig (Fi 1970: 75) har tillkallats för att se över kammarkollegiets uppgifter och organisation samt att det av direktiven för den sakkunnige framgår att kammarkollegiet skall bestå som självständig myndighet och att någon avgörande ändring av dess nuvarande huvudinriktning på utredande och processförande uppgifter inte skall ske. I utred-

ningsuppdraget ingår bl. a. att undersöka om kammarkollegiet bör tillföras uppgifter som i dag åvilar andra myndigheter. En redogörelse för översynen har lämnats i oktober 1971 (Ds Fi 1971: 16). Om kammarkollegiet tilläggs permutationsärendena, räknar utredningen med att de skall avgöras i plenum.

Permutationsärenden rörande fideikommissförordnanden bör enligt utredningen överflyttas på fideikommissnämnden, som bör ha goda förutsättningar för denna uppgift. Det finns också ett starkt sakligt samband mellan permutationsärendena och nämndens nuvarande arbetsuppgifter. Ärendena avser i allmänhet rätt att ta i anspråk egendom som hör till fideikommisset. Ett beslut om permutation av fideikommissförordnande påverkar därför i flertalet fall omfattningen av och formerna för fideikommissets framtida avveckling. Under förarbetena till 1963 års lag om avveckling av fideikommiss övervägdes f. ö. om inte beredningen av permutationsärenden rörande fideikommissförordnanden borde ankomma på fideikommissnämnden. Det ansågs dock ovisst om några organisatoriska fördelar skulle vara att vinna härmed och frågan fick falla. De organisatoriska frågorna har emellertid enligt utredningen en helt annan aktualitet i dagens läge.

Vad beträffar h a n d l ä g g n i n g e n av permutationsärendena föreslår utredningen att ansökan i ärende som skall avgöras av kammarkollegiet skall ges in till länsstyrelsen i det län där stiftelsen har sitt säte eller, om ärendet avser ändring av testamente berörande enskild person, till länsstyrelsen i det län där sökanden är bosatt. Länsstyrelsen bör med eget yttrande överlämna ärendet till kammarkollegiet. Om det anses behövligt, bör kollegiet före beslut samråda med vederbörande centrala förvaltningsmyndighet. Ansökan om ändring i fideikommissurkund bör ges in direkt till fideikommissnämnden, som vid behov bör samråda med länsstyrelsen eller annan statlig myndighet. Kammarkollegiet och fideikommissnämnden bör vidare ha rätt och skyldighet att till Kungl. Maj:t överlämna permutationsärende som bedöms ha principiell räckvidd. Slutligen anser utredningen att avgörande i permutationsärende bör kunna överklagas hos Kungl. Maj:t i statsrådet.

När det gäller f ö r f a t t n i n g s ä n d r i n g a r som fordras för överflyttning av permutationsärendena från Kungl. Maj:t till kammarkollegiet resp. fideikommissnämnden framhåller utredningen att permutationsrätten har ett så nära samband med den allmänna lagstiftningen att delegeringen bör ske genom av Kungl. Maj:t och riksdagen gemensamt stiftad lag. Föreskrifter om fideikommissärendena bör tas in i fideikommisslagen under det att stiftelseärendena i övrigt bör delegeras genom en särskild lag om beslutanderätt i ärenden om permutation. Utredningen anser att den nya lagstiftningen bör begränsas till frågan om beslutskompetensens fördelning. Lagen bör alltså inte innehålla materiella regler om permutation. Som skäl för denna ståndpunkt anför

utredningen att det vid en reglering i detalj av förutsättningarna för permutation inte går att ta hänsyn till framtida förändringar i samhället. Detta innebär att man i den praktiska tillämpningen kan möta permutationsärenden, där de synpunkter som ligger till grund för lagen i och för sig motiverar jämkning men där permutation likväl inte går att genomföra, därför att lagen inte täcker den aktuella situationen. Sådana ärenden skulle då behöva underställas riksdagen eller också måste lagen ändras. Konstitutionella skäl kan inte enligt utredningen anses kräva att flyttning av beslutanderätt i permutationsärenden kombineras med materiella lagregler om permutation. Behövliga anvisningar i materiellt hänseende bör i stället med stöd av bemyndigande i lagen kunna meddelas av Kungl. Maj:t.

Om det skulle anses nödvändigt att i lag ange under vilka förutsättningar permutation skall kunna meddelas, bör 22 § lagen om tryggande av pensionsutfästelse m. m. tjäna som förebild. En eventuell materiell lag om permutation skulle på motsvarande sätt kunna innehålla en uppräkning av de oftast förekommande i praxis godtagna motiven för medgivande till permutation med tillägg att även ändrade förhållanden i övrigt kan utgöra grund för ändring.

Med permutation bör i lagen avses ett förfarande, varigenom offentlig myndighet vid ändrade förhållanden medger att bestämmelser som har getts av enskilda i gåvobrev, testamenten, stiftelseurkunder och liknande handlingar får ändras, eller medger att undantag får göras för visst fall från vad som är föreskrivet i sådan handling. Vad gäller uttrycket ändrade förhållanden framhåller utredningen att den inte har ansett sig böra skilja mellan vad som är att betrakta som en "ursprunglig brist" i en stiftelses möjligheter att verka på det sätt som stiftaren har tänkt sig och en bristsituation som har uppkommit lång tid efter det att stiftelsen har börjat verka. Även en ursprunglig brist kan anses täckt av uttrycket ändrade förhållanden, nämligen genom att det föreligger andra förutsättningar för stiftelsen att arbeta än dem stiftaren räknade med. Det bör även observeras att ändrade förhållanden i och för sig inte behöver ha avseende på viss eller vissa klart preciserade yttre faktorer, t. ex. en viss samhällsreform som har genomförts efter stiftelsens bildande. Blotta konstaterandet att stiftelsen inte kan verka på det sätt stiftaren har tänkt sig är, oberoende av anledningen, tillräckligt för att ändrade förhållanden skall anses föreligga. Det behöver inte heller alltid vara fråga om ändrade yttre förhållanden. Den permutationsgrundande omständigheten kan helt och hållet hänföra sig till stiftelsen själv, t. ex. att en byggnad som ingår i stiftelsens egendom inte längre fyller sin funktion.

I lagen om permutation bör föreskrivas att beslutanderätten ankommer på Kungl. Maj:t eller myndighet som Kungl. Maj:t bestämmer, om annat inte är särskilt föreskrivet. Av en sådan formulering följer dels

att lagen inte påverkar bestämmelserna om permutation i lagen om tryggande av pensionsutfästelse m. m. och lagen om avveckling av fideikommiss, dels att de föreskrifter om permutation som Kungl. Maj:t har meddelat i administrativ ordning och varigenom beslutanderätten delegerats främst till länsstyrelserna inte rubbas av den nya lagen. Den omständigheten att den myndighet till vilken delegation skall ske inte namnges i lagen medför vidare enligt utredningen den fördelen att lagen inte behöver ändras vid ett eventuellt namnbyte eller en eventuell framtida organisatorisk omläggning som berör myndighetens verksamhet.

Utredningen föreslår vidare att kammarkollegiet i en tillämpningskungörelse får i uppdrag att besluta i sådana ärenden som omfattas av lagen, om annat inte har föreskrivits. I kungörelsen bör också tas in erforderliga bestämmelser om förfarandet och anvisningar som kan tjäna till vägledning vid prövningen av ärendena. Anvisningarna bör ha formen av rekommendationer av översiktlig karaktär. Som underlag för en bedömning av vad kungörelsen i den delen eventuellt bör innehålla i fråga om stiftelseförordnanden till förmån för generiskt bestämda destinatärer har utredningen gjort följande sammanställning över förhållanden, vilka i Kungl. Maj:ts praxis har ansetts utgöra tillräcklig grund för medgivande till jämkning. Sammanställningen har upprättats med ledning huvudsakligen av 1968 års konseljärenden om permutation och kan av bl. a. det skälet inte göra anspråk på att täcka alla fall som möter i den praktiska tillämpningen. Den torde dock innehålla de vanligaste motiven för permutation.

1 *Ändring av stiftelses ändamålsbestämning*

a) Ändamålet med den verksamhet som avses i stiftelseurkunden tillgodoses i annan ordning, t. ex. genom det allmännas försorg.

b) Destinatärkretsen har minskat väsentligt i omfattning eller upphört helt.

c) Viss organisation eller sammanslutning, vars medlemmar är stiftelsens destinatärkrets, upplöses, sammanläggs med annan organisation (sammanslutning), byter namn eller underkastas annan liknande förändring.

d) Av annat skäl än som nämns under a—c) har efterfrågan (behovet) av den verksamhet, som skall bedrivas enligt stiftelseurkunden, minskat väsentligt eller upphört helt.

e) Stiftelsens tillgångar räcker uppenbarligen inte till för att driva en sådan verksamhet som avses i urkunden.

f) Stiftelsens tillgångar överstiger avsevärt vad som behövs för att driva en sådan verksamhet som avses i urkunden.

g) Stiftelsens syfte strider mot lag och goda seder.

h) Stiftelsens syfte framstår under moderna samhällsförhållanden som uppenbart otidsenligt eller onyttigt.

i) Fastighet, som är det praktiska underlaget för i stiftelseurkunden avsedd verksamhet, måste av någon orsak säljas (se härom under punkt

2), och det bedöms inte ekonomiskt möjligt eller försvarbart att skaffa en ersättningsfastighet för att kunna fortsätta verksamheten i oförändrade former.

j) Omständighet av liknande slag som sagts under a—i).

Anm. Skall stiftelsens syfte efter ändringen vara att lämna ekonomiska bidrag till sjuka personer, åldringar eller eljest behövande, föreskrivs i regel, att stiftelsens tillgångar inte får användas för att täcka behov som skall tillgodoses genom det allmännas försorg.

2 *Ändring av stiftelses verksamhetsföremål*

a) Till följd av medgiven jämkning av bestämmelser i stiftelseurkunden om stiftelsens ändamålsbestämning upphör ett i urkunden förutsatt nära samband mellan ändamålsbestämningen och verksamhetsföremålet, t. ex. att en stiftelses syfte förändras från att med anlitande av viss fastighet ge vård åt intagna till att lämna ekonomiska bidrag till behövande.

b) Det allmänna behöver förfoga över i stiftelsens egendom ingående mark för industri- eller bostadsbebyggelse, för framdragande av allmän väg, för anläggande av transformatorstation eller för annat liknande ändamål.

c) I stiftelsens egendom ingående byggnader, som enligt stiftelseurkunden skall användas för visst ändamål, kan ej längre fylla sin funktion, t. ex. därför att byggnaderna på grund av ålder är omoderna eller i dåligt skick.

d) I stiftelsens egendom ingående fast egendom, som skall vara det ekonomiska underlaget för i urkunden avsedd verksamhet, ger ej längre en sådan avkastning, t. ex. av skäl som nämnts under c), att det räcker för att driva verksamheten.

e) För en stiftelse med uppgift att lämna ekonomiska bidrag, t. ex. stipendier eller pensioner, finns i urkunden intagna sådana bestämmelser om det högsta bidragsbelopp, som får utgå i varje särskilt fall, att bidragen i dagens penningvärde framstår som skäligen meningslösa.

f) Placering av stiftelsens medel enligt bestämmelserna i stiftelseurkunden, t. ex. placering i en avkomsträtt, ger ej längre en sådan avkastning, att den räcker för att driva i urkunden avsedd verksamhet.

g) Placering av stiftelsens medel enligt bestämmelserna i stiftelseurkunden, t. ex. placering i vissa värdepapper, ger under nuvarande förhållanden en avsevärt sämre avkastning än annan placering som kan bedömas vara lika trygg.

Anm. Får efter ändringen endast avkastningen av stiftelsens egendom tas i anspråk, föreskrivs i regel att en tiondel av den årliga avkastningen skall läggas till kapitalet.

Är fråga om försäljning av fast egendom och innehåller icke ansökningen uppgift om priset, föreskrivs normalt, *att* försäljningen skall föregås av sakkunnig, opartisk värdering, *att* köpeskillingen inte får understiga vid sådan värdering åsatt saluvärde *samt att* blivande köpeavtal skall underställas länsstyrelsen för godkännande.

3 *Ändring av stiftelses förvaltningsbestämmelser (utom sammanläggning av stiftelser)*

a) Sådan organisation, som enligt stiftelseurkunden skall handha förvaltningen, går ej att bilda (kan ej fortsätta sin verksamhet), t. ex. där-

för att namngivna personer, som skall ingå i organisationen, ej längre är i livet eller därför att personer med viss i urkunden angiven kompetens ej finns att tillgå.

b) Organisation, som enligt stiftelseurkunden skall handha förvaltningen, har upphört eller sammanslagits med annan organisation eller blivit föremål för annan organisatorisk förändring.

c) Nuvarande organisation av eller former i övrigt för stiftelsens förvaltning framstår som omoderna eller bedöms eljest vara opraktiska i tillämpning.

4 *Sammanläggning av stiftelser*

Som allmänna villkor för medgivande till sammanläggning av stiftelser gäller i praxis, *att* sammanläggningen bedöms främja den verksamhet, som stiftelserna bedriver enligt sina resp. stiftelseurkunder eller enligt av Kungl. Maj:t med ändring därav meddelade bestämmelser, *att* det i allt väsentligt föreligger identitet mellan stiftelserna i fråga om ändamålsbestämningen *samt att* det inte i någon av stiftelseurkunderna finns uttrycklig föreskrift om att stiftelsen ej får sammanläggas med annan stiftelse.

5 *Upplösning av stiftelse*

Ansökningar härom är ej så ofta förekommande. Förhållandena varierar och ärendena måste avgöras med ledning av omständigheterna i varje särskilt fall. Dock bör uppmärksammas att en stiftelse, vars medel har förbrukats i sin helhet, i praxis anses vara upplöst. Ansökningar om upplösning i dylika fall har därför av Kungl. Maj:t ej ansetts påkalla någon åtgärd.

Utredningen har inte ansett det behövligt att göra en motsvarande sammanställning över permutationsgrundande omständigheter när det gäller ärenden om stiftelseförordnanden till förmån för individuellt bestämda destinatärer. I de vanliga testaments- och gåvobrevsärendena är det oftast fråga om att för visst ändamål ta i anspråk egendom utöver vad som anges i testamentet. I tillämpningen tas härvid stor hänsyn både till det ändamål för vilket de frigjorda medlen skall användas och till rättshavarens ekonomiska förhållanden. Av redogörelsen för 1968 års konseljärenden framgår att ärendena förekommer i klart avskilda, enhetliga grupper och att det finns en fast praxis för ärendenas avgörande.

När det gäller permutationsärenden som rör fideikommissförordnanden föreslår utredningen att i lagen om avveckling av fideikommiss införs en ny paragraf av innehåll att fideikommissnämnden skall pröva ansökan om ändring av eller undantag från bestämmelse i fideikommissförordnande. Paragrafen kommer att ersätta 1810 års förordning i den del förordningen gäller rättelse eller förklaring i fideikommissförfattningar. Förordningen får därför upphävas i den delen.

I anslutning till ändringen i fideikommisslagen bör enligt utredningen meddelas tillämpningsföreskrifter i form av ett kungl. brev, där bestäm-

melser om eventuell samrådsskyldighet och om överlämnande till Kungl. Maj:t av ärende av principiell räckvidd kan få sin plats. Eventuella anvisningar för fideikommissnämnden rörande permutationsärendenas prövning i sak torde inte böra göras alltför detaljerade. Även fideikommissärendena fördelar sig på klart avgränsade grupper, och det finns en fast praxis i ärendenas prövning. Den av utredningen lämnade redogörelsen för 1968 års ärenden torde kunna tjäna som underlag för en bedömning av vad anvisningarna till fideikommissnämnden bör innehålla.

4. Remissyttrandena

Promemorieförslaget har allmänt sett fått ett positivt mottagande. Samtliga remissinstanser tillstyrker i princip en omläggning av beslutanderätten i permutationsärenden i huvudsaklig överensstämmelse med förslaget eller lämnar detta utan erinran. *Hovrätten för Nedre Norrland* är dock tveksam om man — med ändring av den ståndpunkt statsmakterna intog år 1963 när lagen om avveckling av fideikommiss antogs — bör flytta avgörandet i permutationsärenden på fideikommissområdet från Kungl. Maj:t. *Fideikommissariernas Intresseorganisation* framhåller att systemet med Kungl. Maj:ts prövning i första instans av frågor om permutation av fideikommissförordnanden har visat sig fungera bra och anser övervägande skäl tala för att den nuvarande ordningen bibehålls. Mot en delegering till fideikommissnämnden talar framför allt att detta skulle försena ärendenas handläggning.

Samtliga remissinstanser instämmer med utredningen i att permutationsärendenas s a k l i g a b e s k a f f e n h e t inte hindrar att de flyttas från Kungl. Maj:t till underlydande myndighet. *Justitiekanslern* påpekar emellertid att en viktig anledning till att permutationsframställningarna i så stor utsträckning har kunnat bifallas torde vara den omfattande förhandskontakt som sökandena har haft med ämbetet. I många fall har ämbetet kunnat avråda från en framställning när det har funnits anledning att anta att framställningen inte skulle kunna vinna Kungl. Maj:ts bifall. *Hovrätten för Västra Sverige* betonar i detta sammanhang vikten av att ärendena efter besvär kan komma under Kungl. Maj:ts prövning och *hovrätten för Övre Norrland* förutsätter att föreskrift ges om rätt och skyldighet för de beslutande myndigheterna att underställa Kungl. Maj:t ärenden av speciellt svår beskaffenhet. *Länsstyrelsen i Malmöhus län* betonar behovet av rationalisering av arbetsrutinerna och pekar på möjligheten att Kungl. Maj:t får besluta om s. k. generella permutationer.

De remissinstanser som har tagit upp frågan om de k o n s t i t u t i o n e l l a förutsättningarna för delegering är ense med utredningen

om att en sådan åtgärd inte kräver grundlagsändring och att omläggningen kan och bör ske genom samfälld lag. *Justitiekanslern* anmärker i detta sammanhang att de förändringar som föranletts av 1952 års kungl. brev om den nya kommunindelningens inverkan på donationer redan torde vara genomförda samt att 1968 och 1969 års kungl. brev inte torde vara att betrakta som beslut om delegering av Kungl. Maj:ts permutationsrätt utan snarare som av Kungl. Maj:t meddelade generella permutationsbeslut. De där lämnade uppdragen åt länsstyrelse att fastställa stadgar överensstämmer enligt justitiekanslern med gällande praxis att stadgar inte beslutas av Kungl. Maj:t utom när det är fråga om mycket stora stiftelser, t. ex. Nobelstiftelsen.

Även utredningens förslag om val av beslutande instans har godtagits vid remissbehandlingen. *Kammarkollegiet* framhåller att kollegiet har fått erfarenhet av permutationsfrågor framför allt vid handläggningen av indelningsärenden, där kollegiet alltid har att framlägga förslag om permutation av donationer som förvaltas av berörda kommuner, församlingar eller landstingskommuner. I samband med kommunindelningen 1952 anbefallde Kungl. Maj:t kollegiet att verkställa utredning och inkomma med förslag rörande den framtida dispositionen av donationer som berördes av den nya indelningen. Denna utredning låg till grund för Kungl. Maj:ts tidigare nämnda beslut i ärendet. *Länsstyrelsen i Skaraborgs län* ifrågasätter om det inte bör skapas möjlighet för kollegiet att i vissa smärre ärenden, t. ex. beträffande stiftelsers organisation och yttre status, delegera sin beslutanderätt till länsstyrelse. *Länsstyrelsen i Värmlands län* motsätter sig visserligen inte utredningens förslag men ifrågasätter om inte beslutanderätten i andra ärenden är sådana som rör fideikommiss kunde anförtros åt länsstyrelserna. Förfarandet blir enklare om den myndighet som mottar ärendet från sökanden också är beslutande instans. Till förmån för att lägga beslutanderätten hos länsstyrelserna talar även dessas lokal- och personkännedom samt kunskap om de under tillsyn ställda stiftelsernas organisation och verksamhet. Länsstyrelserna har fått erfarenhet av permutationsärenden som förberedande organ och som remissinstans samt handlägger redan nu vissa sådana ärenden. Risken för oenhetlig tillämpning om länsstyrelserna tillerkänns beslutanderätten torde vara obetydlig med hänsyn till den enhetliga praxis som nu råder på området och den frånvaro av motsättningar i huvudfrågan som präglar ärendena. Risken reduceras ytterligare genom möjligheten till besvär. Länsstyrelsen anser i vart fall att vissa ärenden av enkel beskaffenhet, framför allt sådana som avser ändring av organisatoriska föreskrifter, bör avgöras av länsstyrelse.

Kammarkollegiet och *den sakkunnige* för översyn av kollegiets uppgifter och organisation anser att permutationsärendena inte generellt behöver avgöras i plenum. Kollegiet framhåller att permutationsärendena

inte synes vara mer komplicerade än andra ärenden som kollegiet handlägger. En bestämmelse om att samtliga permutationsärenden skall avgöras i plenum skulle tynga arbetet och fördröja handläggningen. Enligt kollegiets instruktion finns alltid möjlighet att hänskjuta ärende som bedöms vara av särskild vikt till plenum.

Fideikommissariernas Intresseorganisation ifrågasätter om inte fideikommissnämndens instruktion borde ändras så att ärenden av rutinkaraktär kan handläggas utan medverkan av nämndens samtliga ledamöter. Sådana ärenden synes rimligen kunna avgöras av ordföranden och en annan ledamot.

Vad beträffar handläggningen av ärendena ifrågasätter *Svea hovrätt* om inte ansökan om ändring av stiftelseförordnande bör ges in direkt till kammarkollegiet när stiftelsen inte är underkastad anmälningsplikt enligt tillsynslagen. Flera remissinstanser går längre och föreslår att alla ansökningar om permutation av stiftelseförordnande skall ges in direkt till kammarkollegiet. Hit hör *Göta hovrätt, hovrätten över Skåne och Blekinge, hovrätten för Västra Sverige, hovrätten för Nedre Norrland, statskontoret* och *Bankföreningen*. Man framhåller bl. a. att det inte finns anledning att frångå den i allmänhet förekommande ordningen att ansökan skall ges in till den beslutande myndigheten, på vilken det sedan får ankomma att föranstalta om de remisser som anses behövliga. *Hovrätten för Nedre Norrland* påpekar i sammanhanget att varje länsstyrelse årligen torde komma att motta så få ansökningar att det kan ifrågasättas om länsstyrelsernas medverkan under alla förhållanden kan vara värdefull. *Hovrätten för Övre Norrland* befarar att den länsstyrelse som skall ta emot en ansökan och med eget yttrande vidarebefordra den till kammarkollegiet ofta inte alls kommer att vara den länsstyrelse som har de bästa förutsättningarna för att bereda ärendet för prövning. Sökandens boningsort kan vara belägen långt från det län dit ärendet har naturlig anknytning. Den föreslagna ordningen har emellertid enligt hovrätten den obestridliga fördelen att den är enkel att följa. Kammarkollegiet kan ju i sin tur remittera ärendet till den länsstyrelse som har den bästa kännedomen om förhållandena. *Kammarkollegiet* säger sig vara medvetet om att det finns ärenden, framförallt sådana som gäller stiftelser till förmån för enskilda destinatärer, där det saknas anledning att inhämta länsstyrelses yttrande. Det är dock en fördel att ha samma regler för alla slag av permutationsärenden som skall handläggas av kollegiet, och det torde inte innebära någon nämndvärd belastning, om även ärende som inte ger anledning till utredning ges in till länsstyrelsen för att endast vidarebefordras till kollegiet. När ärende rör permutation beräffande donerad fastighet kan det givetvis inträffa att fastigheten är belägen i annat län än det där stiftelsen har sitt säte. I sådant fall bör länsstyrelsen i det sistnämnda länet endast vidarebefordra ärendet till länsstyrelsen i det först-

nämnda länet. *Universitetskanslersämbetet* förordar att permutationsärenden beträffande universitetens donationsfonder skall ges in till ämbetet, varvid en förenklad och snabbare handläggning av ärendena bör kunna uppnås.

De föreslagna reglerna om samråd med annan myndighet, om underställning och om besvär har i allmänhet godtagits av remissinstanserna. *Hovrätten för Västra Sverige* och *hovrätten för Övre Norrland* framhåller att det är en förutsättning för delegering att de beslutande myndigheterna åläggs att underställa Kungl. Maj:t ärenden av principiell räckvidd resp. av speciellt svår beskaffenhet. *Kammarkollegiet* föreslår att bestämmelsen om underställning utformas efter mönster av 22 § lagen om tryggande av pensionsutfästelse m. m. *Fideikommissnämnden* anser med hänsyn till den föreslagna besvärsrätten att nämnden bör ha befogenhet men inte skyldighet att överlämna fråga som har principiell räckvidd till Kungl. Maj:ts avgörande. *Socialstyrelsen* anser att kammarkollegiet bör vara skyldigt dels att före beslut i permutationsärende regelmässigt samråda med vederbörande centrala förvaltningsmyndighet, dels att till Kungl. Maj:t för avgörande överlämna, förutom ärende av principiell natur, även ärende där kollegiet och den centrala förvaltningsmyndigheten har olika uppfattning. *Skolöverstyrelsen* å sin sida förutsätter att remiss till styrelsen av permutationsärende kommer att ske endast i sådana fall där det kan finnas särskilda skäl att inhämta styrelsens yttrande. Enligt *statskontoret* bör i anvisningarna föreskrivas att ekonomisk expertis, exempelvis statskontorets fondbyrå, bör beredas tillfälle att avge yttrande om sådana permutationer som rör stiftelsers ekonomiska förhållanden.

Länsstyrelsen i Jönköpings län påpekar att det oftast inte finns någon som i ärendet renodlat företräder stiftarens intresse. Inte sällan kan sökanden-stiftelsen ha ett självständigt intresse av att gå längre ifrån stiftarens intentioner än som är rimligt. Bevakningen av att dessa iakttas får då ankomma på den permuterande myndigheten. Så länge denna är Kungl. Maj:t får bevakningen anses tillfredsställande från stiftarens synpunkt. Något annorlunda synes det te sig om Kungl. Maj:ts befattning med permutationsfrågor inskränks till besvärsärenden och vissa principfall. Enligt länsstyrelsens mening bör det därför övervägas att låta någon från myndigheten i viss mån fristående instans, såsom advokatfiskalen i kammarkollegiet, i permutationsärendet bevaka de önskemål som stiftaren har gett uttryck för i stiftelseurkunden. Detta bör gälla handläggningen både hos permutationsmyndigheten och hos Kungl. Maj:t. Undantag bör göras för sådana fall då stiftaren lever eller har insatt viss person att företräda sig och kanske även då stiftelsen förvaltas av en opartisk institution utan särskilt intresse i saken såsom banks notariatavdelning.

Vad angår de föreslagna f ö r f a t t n i n g s ä n d r i n g a r n a godtas

i allmänhet utredningens förslag att delegeringen skall ske genom en bestämmelse i lagen om avveckling av fideikommiss, såvitt gäller fideikommissärendena, och genom en särskild lag om permutation, såvitt gäller övriga ärenden. *Göta hovrätt* anmärker att föreskriften om underställning i fideikommissärenden bör placeras i lagen och inte i tillämpningsföreskrifterna som utredningen föreslår. *Fideikommissnämnden* anser att bestämmelser om delegering svårligen kan passas in i avvecklingslagen, som begreppsmässigt behandlar en helt annan företeelse än permutation. Permutationsbestämmelserna bör i stället tas upp antingen i en lag som behandlar även permutationsområdet i övrigt eller, kanske hellre, i en särskild lag, till vilken det bör hänvisas i avvecklingslagen. Vidare behövs en lagbestämmelse om upphävande i viss del av 1810 års förordning. Den enklaste lösningen synes vara att det i en lag om upphävande av nämnda förordning, i vad den avser huruledes rättelse och förklaring uti gjorde fideikommissförfattningar må sökas, föreskrivs att sådana ärenden skall tas upp och avgöras av fideikommissnämnden.

Åsikterna i remissyttrandena bryter sig starkt i frågan om omfattningen och placeringen av eventuella materiella föreskrifter för prövningen av permutationsärendena. *Justitiekanslern, Svea hovrätt, hovrätten för Västra Sverige, hovrätten för Övre Norrland, fideikommissnämnden* och *Stockholms tingsrätt* ifrågasätter om det över huvud taget är erforderligt eller ens lämpligt att i författning närmare ange under vilka förutsättningar permutation får äga rum. Även om sådana regler har karaktär av anvisningar till myndigheten och är intagna i en författning av lägre valör än lag, finns enligt *Svea hovrätt* risk för att de kan komma att utöva en inte önskvärd återhållande effekt på utvecklingen. *Hovrätten för Västra Sverige* är av samma uppfattning och anser att erforderlig ledning vid ärendenas avgörande utan risk för rättsförlust torde kunna hämtas från lagstiftningens förarbeten. *Hovrätten för Övre Norrland* uttrycker som sin bestämda uppfattning att detaljerade regler om villkoren för permutation inte bör förekomma i lag. Inte heller bör sådana föreskrifter tas in i tillämpningsbestämmelser. Hovrätten medger att det finns behov av vägledning i någon form för de beslutande instanserna och att de rättssökande har ett berättigat intresse av att lätt kunna bilda sig en uppfattning om villkoren för permutation. Permutationsärendena har emellertid så skiftande karaktär att någon detaljreglering knappast är genomförbar. Det återstår då att tillgripa översiktliga rekommendationer, eventuellt åtföljda av exempel på ett begränsat antal typfall. Härigenom går emellertid åtskilligt av det stöd som anvisningarna skall ge förlorat. Härtill kommer det principiellt betänkliga i att på detta sätt så att säga bakvägen åstadkomma en kodifiering av permutationsrätten. Den tillämpande myndigheten kan enligt hovrätten få ett gott stöd genom

väl genomtänkta och utförliga motivuttalanden av exempelvis det innehåll utredningen har antytt. Givetvis blir de rättssökandes intresse då inte tillgodosett i lika mån. Emellertid kan kännedom om hithörande speciella rättsregler inte väntas få större spridning bland allmänheten ens om de kommer till uttryck i författning. *Fideikommissnämnden,* som begränsar sig till frågor om permutation av fideikommissförordnanden, framhåller att det här gäller ett avgränsat rättsområde med ärenden av relativt enkel beskaffenhet och en väl utbildad praxis. Det måste anses tillfyllest att Kungl. Maj:t i propositionen redogör för hittillsvarande praxis. Att nämnden skulle frångå de allmänna riktlinjerna för denna praxis finns ingen som helst anledning att anta. Om materiella regler skulle anses nödvändiga, bör de enligt nämndens åsikt meddelas genom lag. *Stockholms tingsrätt* påpekar att en uppräkning av permutationsgrundande omständigheter lätt ger intryck av att vara uttömmande och därför kan medföra risk för en inte avsedd begränsning i de handläggande myndigheternas praxis. Om en tillämpningskungörelse över huvud taget anses behövlig, bör den innehålla endast ett fåtal mera översiktliga bestämmelser. *Länsstyrelsen i Jönköpings län,* som anser att hittillsvarande praxis i permutationsärenden bör följas av kammarkollegiet, räknar med att detta kan säkerställas genom en allmän regel i den förutsatta tillämpningskungörelsen och uttalanden i propositionen.

Flera remissinstanser framhåller att tillämpningsbestämmelserna inte bör göras alltför detaljerade utan uttryckas i allmänna ordalag. *Göta hovrätt* har sålunda inte något att erinra mot att vägledande bestämmelser meddelas av Kungl. Maj:t, men anvisningarna bör inte göras alltför vidlyftiga. *Hovrätten över Skåne och Blekinge* anser att kammarkollegiet bör ha direktiv att följa vid ärendenas avgörande och att det även förefaller befogat att klagande hos Kungl. Maj:t får möjlighet att motivera sina besvär under hänvisning till generella normer. Med hänsyn till permutationsinstitutets anknytning till allmän civillag bör reglering ske i en av Kungl. Maj:t och riksdagen gemensamt stiftad lag. Förutsättningarna för permutation torde kunna anges i relativt allmänna ordalag med föreskrift att ärende av mera ovanlig beskaffenhet som dessutom kan anses betydelsefullt från allmän synpunkt skall överlämnas till Kungl. Maj:t för avgörande. Även *hovrätten för Nedre Norrland* anser att utövningen av permutationsrätten bör, åtminstone i sina grunddrag, regleras i lag som i möjligaste mån, i likhet med vad som gäller civillagstiftning i övrigt, bör ange tydliga normer för den beslutande myndighetens handlande. *Länsstyrelsen i Stockholms län* anser att de allmänna förutsättningarna för permutation bör anges i lagen och att lagtexten kan utformas i överensstämmelse med 22 § lagen om tryggande av pensionsutfästelse m. m. Länsstyrelsen ifrågasätter om det är lämpligt att utfärda mera detaljerade bestämmelser

och påpekar att en detaljreglering skulle kunna hindra en förnuftig utveckling av praxis. Tillämpningen kan underlättas om i propositionen ges riktlinjer för ärendenas avgörande och redogörelse för hittillsvarande praxis. *Länsstyrelsen i Värmlands län* understryker angelägenheten av att bl. a. förutsättningarna för permutation regleras till ledning för beslutande instanser och anser det önskvärt att dessa föreskrifter meddelas i lagen. Reglerna bör avfattas så generellt att de täcker framtida förändringar i samhället. Erforderliga detaljföreskrifter till ledning för de beslutande instanserna torde kunna ges i propositionen. Enligt *grundlagberedningen* bör permutationsgrunderna regleras genom samfälld lag. De skäl av praktisk natur som utredningen anför mot tanken på en sådan reglering finner beredningen inte övertygande. Om permutationsgrunderna i lagtexten anges i lika allmänna ordalag som i 22 § lagen om tryggande av pensionsutfästelse m. m., kommer regleringen knappast att låsa rättsutvecklingen.

Hessler, vars yttrande åberopas av *konsistoriet vid Uppsala universitet* och *universitetskanslersämbetet,* anser att det är viktigt att på något sätt slå fast att ändring eller annat avsteg från stiftelseförordnande inte får ske utan tvingande skäl eller på ett godtyckligt sätt. Hittills tillämpade principer bör i stort sett vara vägledande även i fortsättningen. Det är möjligt att det inte är lämpligt att ens mycket allmänt fastlägga principerna i en lag. Kanske uppnår man i själva verket både en önskvärd flexibilitet och ett betonande av att respekten för donators intentioner normalt skall vara vägledande bäst på det av utredningen förordade sättet att det i propositionen lämnas en redogörelse för praxis i permutationsärenden med påpekande att delegeringen inte avser att innebära någon ändring i denna. Så mycket synes dock under alla omständigheter nödvändigt. Klart är att man vid ett sådant arrangemang går miste om det värde som kunde bestå i att stiftelseförvaltare i en författningstext kunde få klarhet om förutsättningarna för permutation. Det finns säkert ett antal fonder och stiftelser, där bestämmelserna till följd av ändrade förhållanden har blivit svåra eller omöjliga att tillämpa och som därför inte kommer till någon nyttig användning. Spreds vidare kännedom om permutationsprinciperna genom en författningstext skulle kanske effekten bli att det söktes permutation för en hel del sådana fonder. Fonden skulle därigenom åter kunna bli funktionsduglig och verka på ett sätt som svarade mot donators intentioner.

Kammarkollegiet förordar att de vägledande bestämmelserna anges direkt i kungörelsen. Framför allt för stiftelsernas företrädare skulle det bli svårt att få reda på de riktlinjer som gäller, om det i kungörelsen hänvisas till uttalanden i en proposition. Dessutom synes det opraktiskt att vid tillämpningen av lagen ständigt behöva gå till såväl kungörelsen som propositionen. *Bankföreningen* ansluter sig till tanken att erforder-

liga tillämpningsbestämmelser inte lämpligen bör tas upp i lag utan meddelas i administrativ ordning. I en utveckling som präglas av snabba förändringar inom stora delar av samhället bör reglerna för permutation kunna snabbt anpassas till nya förhållanden. Tillämpningsbestämmelserna bör vara så utförliga att sökandena där såvitt möjligt kan få vägledning om vad som är gällande rätt. Att vid tolkning av tillämpningsbestämmelserna i stor utsträckning behöva falla tillbaka på förarbetena är otillfredsställande från flera synpunkter, även om skälen för en sådan metod kan vara starkare på detta område än annars. En närmare exemplifiering av tänkbara permutationsgrunder bör dock ges i förarbetena och utformas så att den inte kan uppfattas som uttömmande.

Utredningens sammanställning över förhållanden som enligt praxis har ansetts utgöra tillräcklig grund för medgivande till jämkning av stiftelseförordnanden till förmån för generiskt bestämda destinatärer berörs i några remissyttranden. I anslutning till anmärkningen under 1 i förteckningen framhåller *justitiekanslern,* att regeln att stiftelses tillgångar efter ändringen inte får användas till behov som skall tillgodoses genom det allmännas försorg i princip gäller alla stiftelser, oberoende av ändamålet. Föreskriften brukar tas in i Kungl. Maj:ts beslut i fall då beslutet avser ett ändamål där det allmänna är skyldigt att ingripa. Stiftelsemedlen får användas för att nedbringa kostnader som skall betalas med utdebiterade medel endast om detta har varit stiftarens avsikt. Vidare anför justitiekanslern att den i anmärkningen under 2 angivna fonderingen av en tiondel av den årliga avkastningen i princip föreskrivs beträffade alla fonder där kapitalet inte får förbrukas och inte heller är placerat i mera värdebeständig tillgång såsom fastighet. Sådan föreskrift meddelas i samband med permutation även när denna inte avser någon ändring av tillgångarnas placering. Vad beträffar sammanläggning av stiftelser, som berörs under 4 i utredningens sammanställning, är det enligt justitiekanslern främst två olika situationer som blir aktuella. Den ena är att samma person har stiftat två fonder med olika ändamål. Om på grund av ändrade förhållanden det ena ändamålet inte längre kan uppfyllas har tillgångarna fått överföras till den andra fonden. Den andra situationen gäller sammanläggning till s. k. samfonder av smärre fonder, som har likartade ändamål och destinatärskretsar och som förvaltas av samma organ. Som villkor brukar föreskrivas att ingen av de fonder som skall bilda samfond får överstiga 20 000 kr., att vid disposition av avkastningen hänsyn skall tas till föreskrifterna för de i fonden ingående donationerna i den utsträckning som finnes lämpligt, att för fonden antagna stadgar skall underställas länsstyrelsen för godkännande samt att donationsbok, innehållande förteckning över de donationsfonder som ingår i samfonden och för fonden antagna stadgar, skall läggas upp. *Kammarkollegiet* anmärker att de

i punkt 2 b angivna exemplen är hänförliga till expropriationsändamål och föreslår att punkten får sådan lydelse att den omfattar samtliga fall där stiftelses mark behövs för expropriationsändamål och annat liknande ändamål. *Bankföreningen* vänder sig mot att som ändringsgrund i punkt 1 a har angetts att ändamålet med den verksamhet som avses i stiftelseurkunden tillgodoses i annan ordning, t. ex. genom det allmännas försorg. Regeln synes enligt föreningen ha fått en alltför allmän formulering. Det bör inte i och för sig vara tillräckligt för ändring av en stiftelses ändamålsbestämning att det föreskrivna ändamålet tillgodoses i annan ordning. Även i sådana lägen kan ett fortsatt iakttagande av stiftelseändamålet vara meningsfullt, nämligen som komplement exempelvis till det allmännas insatser. För ändring av en stiftelses ändamål bör krävas att detta har blivit praktiskt omöjligt att tillgodose eller åtminstone i huvudsak onyttigt. Bland övriga exempel saknar föreningen det fall att ändring av en stiftelses placeringsregler påkallas för att möjliggöra placering i realvärden, ägnad att motverka reducering av kapitalet till följd av penningvärdets försämring. Denna ändringsgrund kan i särskilda fall ha sådan betydelse att den förtjänar att nämnas i tillämpningsbestämmelserna.

Några remissinstanser berör utredningens uttalande att även en ursprunglig brist kan anses täckt av begreppet ändrade förhållanden genom att det föreligger andra förutsättningar för stiftelsen att arbeta än dem stiftaren räknade med och att blotta konstaterandet att stiftelsen inte kan verka på det sätt stiftaren har tänkt sig, oberoende av anledningen, är tillräckligt för att ändrade förhållanden skall anses föreligga. *Göta hovrätt* ifrågasätter med hänsyn härtill lämpligheten av att det i definitionen av permutationsbegreppet anges att ändrade förhållanden skall ha inträtt. Hovrätten påpekar även att permutation kan medföra inte bara en ändring av stadgarna utan i vissa fall upplösning av stiftelsen. *Hovrätten över Skåne och Blekinge* anser utredningens resonemang tvivelaktigt och framhåller att förordnandet torde kunna bli ogiltigt när stiftelsens ändamål redan från början i sin helhet är omöjligt att verkställa. I en sådan situation skulle följden bli att de för stiftelsen avsedda medlen tillfaller arvingarna och något utrymme för permutation torde inte finnas. Den skillnad som sålunda föreligger mellan olika fall beroende på när brist har uppkommit bör enligt hovrätten på något sätt komma till uttryck i den beskrivning av rättsläget som skall göras vid reformens genomförande. *Hovrätten för Övre Norrland* anser att det strider mot såväl allmänt som juridiskt språkbruk att anse begreppet ändrade förhållanden täcka även ursprunglig brist. Hovrätten hänvisar till ett uttalande av Hessler i hans arbete "Om stiftelser" av innebörd att det finns mycket begränsat utrymme för användning av permutationsrätten i fall av ursprunglig brist. Enligt hovrätten kunde möjligen i motiven tas in ett uttalande om att permutation under vissa omständig-

heter kan förekomma även vid ursprunglig brist, eventuellt i förening med citat av eller hänvisning till Hesslers bok.

Göta hovrätt anmärker att uttrycket "enskilda" i utredningens förslag till bestämning av begreppet permutation kan vålla missförstånd. Äldre kommunala stiftelser kan enligt hovrätten uppenbarligen också komma i fråga för permutation. Enligt *kammarkollegiet* för uttrycket "enskilda" närmast tanken till fysiska personer. Detta innebär en alltför snäv begränsning. Kollegiet anser därför att i motiven till lagen bör anges att med uttrycket avses andra än stat och kommun.

Justitiekanslern förordar att det i permutationslagen direkt anges att beslutanderätten tillkommer kammarkollegiet. Som skäl för denna ståndpunkt anför han, att de förändringar som föranletts av 1952 års kungl. brev om den nya kommunindelningens inverkan på donationer redan torde vara genomförda och att föreskrifterna i 1968 och 1969 års kungl. brev om avvecklingsskolornas donationer och om lärarnas lönedonationer inte torde vara att betrakta som delegering av permutationsrätt utan mera som generella permutationsbeslut varför således endast permutation av pensionsstiftelses stadgar och fideikommissförordnanden skulle vara undantagna från lagens tillämpningsområde. Dessa undantag kan uttryckas med orden "om annat icke är stadgat". Med en sådan inskränkning skulle också föreskrifter om andra undantag kunna utfärdas utan att lagen behöver ändras. Även *Bankföreningen* anser att kammarkollegiet bör utses till beslutande myndighet genom samfällt beslut av Kungl. Maj:t och riksdagen.

Ett par remissinstanser berör frågor om talan angående utbetalning eller återgång av donationsmedel. *Länsstyrelsen i Östergötlands län* anser sålunda att det skulle vara av värde om den föreslagna lagstiftningen även innehöll bestämmelser för handläggningen och avgörandet av "tvistiga" permutationsärenden. *Länsstyrelsen i Jönköpings län* fäster uppmärksamheten vid de fall då det finns utrymme för talan vid domstol om återgång helt eller delvis av förordnandet på grund av att intentionerna har frångåtts eller då eljest permutationsfrågan kan bli föremål för tvist.

Angelägenheten av att göra kammarkollegiets och fideikommissnämndens beslut i permutationsärenden lätt tillgängliga för allmänheten berörs i några remissyttranden. *Svea hovrätt* framhåller att det kan vara av intresse för flera myndigheter att följa utvecklingen av permutationspraxis. Det bör därför enligt hovrätten övervägas om inte fideikommissnämnden och kammarkollegiet borde avge en årlig berättelse över avgjorda permutationsärenden. *Länsstyrelsen i Stockholms län* finner det önskvärt att kammarkollegiets avgöranden i ärenden av större vikt eller principiell betydelse på lämpligt sätt delges länsstyrelsen och andra berörda myndigheter.

5 Föredraganden

När det i testamente, gåvobrev, stiftelseurkund eller liknande handling har meddelats föreskrifter om förfogandet över eller förvaltningen av viss egendom uppstår stundom behov av att jämka dessa föreskrifter. Samhällsutvecklingen på det område som berörs av förordnandet, förändringar i destinatärskretsens omfattning eller i egendomens värde kan ha lett till att det är omöjligt eller inte meningsfullt eller skulle strida mot syftet med förordnandet att strikt iaktta de ursprungligen meddelade föreskrifterna. I fall då den grundläggande urkunden inte innehåller några anvisningar om hur ändring i föreskrifterna skall ske, anses sedan gammalt Kungl. Maj:t ha befogenhet att genom beslut om s. k. permutation medge sådan ändring.

Någon allmän lagstiftning om permutation finns inte hos oss. Olika meningar har yppats om den rättsliga grunden för Kungl. Maj:ts permutationsrätt. Utredningen har stannat för att beteckna den som en konstitutionell sedvanerätt med anknytning till området för allmän civillag. Detta innebär att ändrade regler kan införas genom samfällt stiftad lag och inte kräver grundlagsändring. Utredningens ståndpunkt har allmänt godtagits av remissinstanserna, och för egen del har jag inte anledning att hävda någon avvikande mening. Viss reglering av permutationsinstitutet har f. ö. kommit till stånd genom lagstiftning som har beslutats av Kungl. Maj:t och riksdagen gemensamt.

Sålunda kan vad gäller fideikommissförordnanden hänvisas till 1810 års förordning huruledes rättelse och förklaring uti gjorde fideikommissförfattningar må sökas, samt vad i avseende på fardag av fideikommissegendom kommer att iakttagas. Där föreskrivs att ansökan om lån mot inteckning i fideikommissegendom eller utbyte av till sådan egendom hörande jord eller hävande av bestämmelse i fideikommissurkund skall prövas av Kungl. Maj:t. Genom lagen (1963: 583) om avveckling av fideikommiss har vidare införts föreskrifter om tvångsmässig avveckling av fideikommiss vid den nuvarande innehavarens död, om inte Kungl. Maj:t av särskilda skäl förordnar annorlunda. Avvecklingen skall ske under medverkan av fideikommissnämnden, vilken bl. a. är behörig att besluta i vissa frågor som rör avvecklingen. Beträffande pensions- och personalstiftelser finns en permutationsbestämmelse i lagen (1967: 531) om tryggande av pensionsutfästelse m. m. Permutationsrätten tillkommer där tillsynsmyndigheten, dvs. länsstyrelse, som får förordna om ändring i stiftelses stadgar om det inte längre finns någon som omfattas av stiftelsens ändamål eller om stiftelsens kapital väsentligen överstiger vad som kan komma att fordras för att tillgodose ändamålet eller om det i övrigt förekommer skäl att förordna om sådan ändring. Länsstyrelsen har möjlighet att underställa ärende Kungl. Maj:ts prövning.

Enligt utredningen har det även förekommit att permutationsrätt delegerats genom beslut av Kungl. Maj:t utan riksdagens medverkan. Som exempel anför utredningen tre kungl. brev. Det första (SFS 1952: 183) rör inverkan på enskilda donationer av ny kommunindelning. De båda andra är från 1968 och 1969 och rör dels vissa fonder vid de s. k. avvecklingsskolorna, dels lönedonationer vid de allmänna läroverken. Som justitiekanslern har framhållit torde 1952 års brev närmast syfta till att möjliggöra en översättning av donationsbestämmelserna till nya förhållanden i anledning av den nya kommunindelningen. Vad gäller 1968 och 1969 års brev synes det, som justitiekanslern också har påpekat, tveksamt om breven verkligen kan anses innebära beslut om delegering av permutationsrätt och om de inte snarare bör ses som generella permutationsbeslut föranledda av ändrade förhållanden, där lokal myndighet har fått i uppdrag att på grundval av det generella beslutet svara för detaljutformning i de enskilda fallen. Åtminstone torde det kunna slås fast att något klart belägg för att permutationsrätt delegerats genom beslut av Kungl. Maj:t ensam inte föreligger.

Kungl. Maj:t handlägger varje år ungefär 300 permutationsärenden. Ärendena har av utredningen hänförts till tre olika grupper. Den första omfattar fideikommissförordnanden och de båda andra stiftelseförordnanden, dels sådana till förmån för individuellt bestämda personer och dels sådana där kretsen av destinatärer är bestämd på annat sätt. Utredningen talar här om förordnanden till förmån för generiskt bestämda destinatärer. Till sistnämnda grupp hör bl. a. sådana allmännyttiga stiftelser som enligt lagen (1929: 116) om tillsyn över stiftelser står under tillsyn av länsstyrelse.

Redan det stora antal permutationsärenden som Kungl. Maj:t har att handlägga gör det angeläget att överväga vilka möjligheter som finns att mera allmänt delegera handläggningen till underordnad myndighet. Förslag om sådan delegering har också förts fram i riksdagen under senare år och där fått ett positivt mottagande. Departementsutredningen, som har till uppgift att undersöka möjligheterna att delegera konseljärenden, föreslår nu att det införs allmänna regler om delegation av permutationsärenden. Innebörden av förslaget är att fideikommissärendena skall handläggas av fideikommissnämnden och stiftelseärendena av kammarkollegiet. Förslaget har genomgående tillstyrkts under remissbehandlingen.

Även jag kan ansluta mig till utredningens förslag. Tidigare torde man ha ansett att det inte bör tillkomma någon annan än den högsta verkställande myndigheten i samhället att meddela beslut som innebär rubbning av testamentariska viljeförklaringar. Denna ståndpunkt får emellertid numera anses övergiven, vilket bl. a. framgår av permutationsfrågans behandling i riksdagen under senare år. Flertalet permutationsärenden är förhållandevis enkla att handlägga och avgöra. Någon

omfattande utredning behövs i regel inte. För huvudtyperna av ärenden har i Kungl. Maj:ts praxis utbildats fasta normer för bedömningen. Ärendenas sakliga beskaffenhet gör dem med hänsyn härtill väl lämpade för handläggning av Kungl. Maj:t underordnad myndighet. Tveksamma eller principiellt betydelsefulla frågor bör dock kunna komma under Kungl. Maj:ts prövning. Ett beslut om delegering bör därför — som utredningen föreslår — kompletteras med regler om underställning och besvär.

Delegeringen bör omfatta alla grupper av permutationsärenden som nu handläggs av Kungl. Maj:t i första instans. Visserligen avvisade man så sent som vid tillkomsten av lagen om avveckling av fideikommiss år 1963 tanken att föra över beredningen av permutationsärenden från Kungl. Maj:t till fideikommissnämnden, eftersom det ansågs ovisst om man skulle vinna några organisatoriska eller andra fördelar med en sådan ändring. Önskemålet om decentralisering framstår emellertid nu med större tyngd och någon anledning att vid en allmän delegering av permutationsärendena undanta dem som rör fideikommiss föreligger inte. Jag kan inte dela de farhågor för att en delegering skulle förlänga handläggningstiderna som Fideikommissariernas Intresseorganisation har gett uttryck åt.

Vad gäller frågan om beslutande instans i permutationsärenden instämmer jag med utredningen i att de ärenden som rör fideikommissförordnanden bör delegeras till fideikommissnämnden. Sakligt sett har ärendena nära samband med de frågor om avveckling av fideikommiss som nämnden nu handlägger. Nämnden anlitas också som remissinstans i vissa permutationsärenden. Vad beträffar stiftelseförordnanden i övrigt är som utredningen framhåller olika alternativ tänkbara. Goda skäl kan synas tala för att förlägga prövningen till länsstyrelserna, som är tillsynsmyndighet för många av de stiftelser det gäller. Emellertid har jag i likhet med utredningen och det övervägande antalet remissinstanser kommit till den uppfattningen att handläggningen av stiftelseärendena bör koncentreras till en myndighet. Vad som framför allt talar för denna lösning är att den skapar de bästa förutsättningarna för en enhetlig tillämpning. Som lämplig myndighet förordar utredningen kammarkollegiet, som redan har erfarenhet av permutationsfrågor, bl. a. i egenskap av regelbundet anlitad remissinstans i sådana ärenden. För egen del ansluter jag mig — efter samråd med chefen för finansdepartementet — till utredningens förslag.

Beträffande handläggningen av permutationsärenden föreslår utredningen att ansökningar om permutation av fideikommissförordnanden skall ges in direkt till fideikommissnämnden under det att ansökningar som skall prövas av kammarkollegiet skall ges in till länsstyrelsen i det län där stiftelsen har sitt säte eller, om ärendet avser ändring av testamente som rör enskild person, där sökanden är bosatt. Läns-

styrelsen skall sedermera med eget yttrande vidarebefordra ärendet till kollegiet. Förslaget att ansökan skall ges in till länsstyrelse har mött kritik under remissbehandlingen. Det har anförts att det inte finns någon anledning att här frångå den vanliga ordningen att ansökan skall ges in direkt till den prövande myndigheten. Vidare har framhållits att det i många ärenden inte finns något behov av att höra länsstyrelsen och att i vissa ärenden anknytningen kan vara starkare till annan länsstyrelse än till den som skall ta emot ansökningen. För egen del anser jag den lämpligaste ordningen vara att ansökan i permutationsärende alltid ges in till den myndighet som skall pröva ärendet i första instans, dvs. fideikommissnämnden resp. kammarkollegiet. Dessa myndigheter bör vid behov samråda med länsstyrelse och annan statlig myndighet. Detta torde följa av allmänna regler och alltså inte kräva någon uttrycklig föreskrift i föreliggande sammanhang. I åtskilliga ärenden av enkel eller rutinbetonad karaktär synes något samråd inte vara behövligt. Det kan inte anses motiverat att rutinmässigt inhämta yttrande från den centrala myndighet till vars sakområde den aktuella frågan närmast hör. Om yttrande inhämtas bara i sådana fall då det är av behovet påkallat kommer handläggningstiderna i många fall att kunna hållas korta.

Fideikommissnämnden och kammarkollegiet skall enligt utredningens förslag ha rätt och skyldighet att underställa Kungl. Maj:t ärende av principiell räckvidd, och vidare skall deras beslut kunna överklagas genom besvär hos Kungl. Maj:t. Som framgår av vad jag tidigare har anfört instämmer jag i att delegeringen bör förenas med regler om överlämnande till Kungl. Maj:t av vissa ärenden för avgörande. Kungl. Maj:t bör sålunda avgöra dels ärenden som rör betydande ekonomiska värden, t. ex. fråga om ändrad ändamålsbestämning för en stiftelse med stora kapitaltillgångar, dels ärenden där det uppkommer frågor av principiell betydelse, som får räckvidd utöver det aktuella ärendet. Däremot kan jag inte ansluta mig till den under remissbehandlingen framförda synpunkten att Kungl. Maj:t alltid bör avgöra fall där prövningsmyndigheten och central förvaltningsmyndighet som har hörts i ärendet har olika uppfattningar. En sådan meningsskiljaktighet kan dock givetvis vara ett tecken på att det föreligger en principfråga som bör överlämnas till Kungl. Maj:t. Som utredningen föreslagit bör besvär i permutationsärende kunna anföras hos Kungl. Maj:t.

Från ett håll har under remissbehandlingen ifrågasatts om inte någon borde förordnas att i permutationsärenden bevaka den avlidne stiftarens intressen. För egen del anser jag en sådan ordning överflödig. Den prövande myndighetens huvudsakliga uppgift är ju just att se till att stiftarens intentioner följs så nära som möjligt.

Vad angår de författningsändringar som behövs för att genomföra delegeringen är jag ense med utredningen i att frågan skall

regleras genom samfälld lagstiftning. Utredningen föreslår att regler om permutation av fideikommissförordnanden tas upp i lagen om avveckling av fideikommiss samt att beslutanderätten i andra permutationsärenden regleras i en särskild lag. I denna lag skall enligt förslaget föreskrivas att ärendena prövas av Kungl. Maj:t eller myndighet som Kungl. Maj:t förordnar, om annat inte är särskilt stadgat. Fideikommissnämnden kritiserar i sitt remissyttrande förslaget att införa en bestämmelse om permutation i lagen om avveckling av fideikommiss.

För min del anser jag det lämpligast att låta en och samma lag innehålla bestämmelser om permutation av både fideikommissförordnanden och stiftelseförordnanden. I lagen kan lämpligen direkt anges vilka myndigheter som prövar ärendena. Jag förordar därför att det i en särskild lag om permutation föreskrivs att permutationsfrågor prövas av fideikommissnämnden såvitt rör fideikommiss och av kammarkollegiet i övriga fall. Undantag bör dock göras för sådana ärenden som enligt lagen om tryggande av pensionsutfästelse m. m. skall prövas av länsstyrelse.

Utredningen anser inte att lagen bör innehålla några materiella bestämmelser om förutsättningarna för permutation. Det huvudsakliga motivet härför är svårigheten att utforma reglerna så att de både ger ledning för tillämpningen och lämnar önskvärt utrymme för de nya permutationsgrunder som samhällsutvecklingen kan motivera. Utredningen förordar i stället att det i propositionen tas in en redogörelse för Kungl. Maj:ts praxis i permutationsärenden med förklaring att delegeringen inte är avsedd att innebära någon ändring häri. Vidare föreslår utredningen att Kungl. Maj:t i särskilda tillämpningsföreskrifter lämnar anvisningar för prövningen i form av översiktliga rekommendationer. Till ledning för utformningen av dessa rekommendationer har utredningen gjort en sammanställning över förhållanden som i praxis har ansetts motivera jämkning i stiftelseförordnanden med generiskt bestämda destinatärer.

Frågan om eventuella materiella regler om permutation har varit föremål för mycket delade meningar under remissbehandlingen. Från många håll ifrågasätts om det alls är nödvändigt eller ens lämpligt att i författning närmare ange under vilka förutsättningar permutation får äga rum. Det framhålls att regler härom kan komma att utöva en inte önskvärd återhållande effekt på utvecklingen och att permutationsärendena är av så skiftande karaktär att någon detaljreglering knappast kan genomföras. Det anses tillräckligt att det i lagens förarbeten lämnas en redogörelse för Kungl. Maj:ts praxis åtföljd av en förklaring att någon ändring i denna praxis inte är avsedd. Andra remissinstanser anser att utövningen av permutationsrätten åtminstone i sina grunddrag bör regleras i lag men att reglerna bör utformas så generellt att de tar hänsyn till framtida förändringar i samhället.

För egen del anser jag, med hänsyn till att permutationsinstitutet

onekligen lämnar möjlighet till väsentliga ingripanden i enskildas dispositioner, att permutationsrätten i sina huvuddrag bör regleras i lag. 22 § lagen om tryggande av pensionsutfästelse m. m. kan härvid tjäna som mönster. Någon detaljerad författningsreglering av förutsättningarna för permutation bör däremot inte komma i fråga. Härtill är ärendena alltför disparata, och vidare är det angeläget att inte genom utförliga bestämmelser låsa rättsutvecklingen. Jag kan därför inte ansluta mig till utredningens tanke att Kungl. Maj:t i tillämpningsföreskrifter skall ge närmare anvisningar för utövningen av permutationsrätten.

Som utgångspunkt för tillämpningen av lagen bör gälla att den praxis som har utvecklat sig vid Kungl. Maj:ts handläggning av permutationsärenden skall följas även i fortsättningen och att någon ändring av hittills tillämpade allmänna principer inte är åsyftad. En god uppfattning om praxis kan erhållas ur den i utredningens promemoria lämnade redogörelse för 1968 års konseljärenden som jag tidigare har nämnt. Även utredningens här förut återgivna sammanställning över förhållanden som har ansetts motivera permutation och de synpunkter som i anslutning därtill har anförts av vissa remissinstanser är härvidlag av betydande intresse.

Som har anförts under ärendets behandling är det för stiftelsernas företrädare av intresse att det finns lätt tillgängliga upplysningar om förutsättningarna för permutation. Det torde finnas åtskilliga stiftelser som på grund av olämpligt utformade ändamålsbestämmelser inte kommer till större nytta och där skäl för permutation föreligger men stiftelsens företrädare inte har detta klart för sig. Med hänsyn härtill är det önskvärt att sprida bättre kännedom om permutationsmöjligheterna och gällande principer. Det är en uppgift för de handläggande myndigheterna att ägna uppmärksamhet åt denna fråga.

Jag anser mig inte ha anledning att, som ett par remissinstanser har ifrågasatt, i lagen om permutation reglera frågor om återkrav av donationsmedel.

Föreskrifterna i 1810 års förordning om rättelse och förklaring av fideikommissförordnanden blir överflödiga genom tillkomsten av den föreslagna permutationslagen. De bör därför upphävas. Detta bör ske genom en särskild lag om upphävande av förordningen utom i vad avser fardag av fideikommissegendom.

6 Upprättade lagförslag

I enlighet med det anförda har inom justitiedepartementet upprättats förslag till

1) permutationslag,

2) lag om upphävande av förordningen den 3 april 1810, huruledes

rättelse och förklaring uti gjorda fideikommissförfattningar må sökas, samt vad i avseende på fardag av fideikommissegendom kommer att iakttagas.

Förslagen torde få fogas till statsrådsprotokollet i detta ärende som *bilaga 2*.

Rörande de enskilda bestämmelserna i lagförslagen vill jag ytterligare anföra följande.

7 Specialmotivering

7.1 Förslaget till permutationslag

Utredningen har som rubrik på den nya lagen föreslagit "lag om beslutanderätt i ärenden om permutation". Rubriken speglar utredningens förslag att lagen skall begränsas till frågan om beslutskompetensens fördelning. Som framgår av den allmänna motiveringen föreslår jag emellertid att lagen även skall, om än i mycket allmänna ordalag, ange under vilka förutsättningar permutation skall kunna medges. Med hänsyn härtill föreslås lagen få rubriken "Permutationslag".

1 §

I paragrafens *första stycke* anges vad ett beslut om permutation innebär samt de allmänna förutsättningar under vilka ett sådant beslut kan meddelas.

Permutation kan avse bestämmelse som enskild har meddelat i gåvobrev, testamente, stiftelseurkund eller liknande handling. Med enskild avses inte bara fysiska personer utan också privaträttsliga juridiska personer. Däremot är paragrafen inte tillämplig på förordnanden som har gjorts av staten eller kommun.

Genom beslut om permutation kan den aktuella bestämmelsen ändras eller upphävas. Innebörden av beslutet kan vara att stiftelsen helt upphör eller att den slås samman med annan stiftelse. Ett permutationsbeslut kan också innebära att undantag från viss bestämmelse medges för ett särskilt fall.

Förutsättningar för permutation är enligt paragrafen att det på grund av ändrade förhållanden inte längre är möjligt att iaktta bestämmelsen, att bestämmelsen har blivit uppenbart onyttig eller uppenbart stridande mot utfärdarens avsikter eller att det föreligger annat särskilt skäl. Som jag har framhållit i den allmänna motiveringen är det inte avsett att någon ändring skall ske i förhållande till den praxis som har utbildats i permutationsärenden hos Kungl. Maj:t. Som huvudregel gäller att det skall ha inträtt ändrade förhållanden. Utredningen och vissa remissinstanser har diskuterat frågan i vilken mån detta uttryck täcker även det fallet att förordnandet är behäftat med en ursprunglig brist. Med den

av mig förordade lydelsen ställs denna tolkningsfråga inte på sin spets. Permutation skall nämligen enligt förslaget kunna ske när det föreligger annat särskilt skäl. Det är emellertid givet att utrymmet för permutation vid fall av ursprunglig brist är mycket begränsat. Åtminstone när bristen hänför sig till själva ändamålet torde det ofta vara riktigast att betrakta hela förordnandet som ogiltigt med påföljd att egendomen i stället skall tillfalla stiftarens rättsägare.

Fråga om permutation får tas upp endast på ansökan. Föreskriften härom innebär inte att fideikommissnämnden och kammarkollegiet vid prövningen av ärendena är absolut bundna av de yrkanden som framställts i ansökningen. När förhållandena påkallar det bör beslut kunna ges en innebörd som i viss mån avviker från vad som yrkats. Behörighet att ansöka om permutation torde i första hand tillkomma den som kan sägas företräda egendomen, exempelvis i fråga om stiftelse dennas styrelse och i fråga om fideikommiss fideikommissinnehavaren samt i fråga om stiftelse som står under särskild förvaltning förvaltaren. Vidare får givetvis stiftaren själv anses behörig att ansöka om permutation. Även personer som ingår i destinatärskretsen eller som efter den ifrågasatta permutationen skulle komma att ingå i denna krets bör emellertid anses berörda på sådant sätt att de kan göra ansökan.

Har ansökan gjorts av annan än den som företräder egendomen, bör denne beredas tillfälle att yttra sig i ärendet. Detsamma gäller stiftaren själv, om han är i livet och det är möjligt att inhämta yttrande från honom. Några uttryckliga föreskrifter härom torde inte behövas.

Vid ändring av bestämmelse om det ändamål som skall tillgodoses med viss egendom skall enligt *andra stycket* det nya ändamålet så nära som möjligt överensstämma med det ursprungliga. Härmed avses att man skall försöka finna ett ändamål som svarar mot stiftarens avsikt med förordnandet. Man skall med andra ord försöka utröna vilken ändamålsbestämning som han skulle ha förordnat om, därest han vid tiden för stiftelsens tillkomst hade känt till de ändrade förhållanden som råder vid tiden för permutationen.

2 §

Enligt denna paragraf skall permutationsärende prövas av fideikommissnämnden, om det rör fideikommissförordnande, och i annat fall av kammarkollegiet.

Utredningen har räknat med att kammarkollegiet alltid skall handlägga permutaitonsärenden i plenum. Kollegiet och den sakkunnige som sett över kollegiets uppgifter och organisation anser inte detta befogat. Det ankommer på Kungl. Maj:t att meddela erforderliga föreskrifter rörande kollegiets handläggning av permutationsärenden, och denna fråga torde få tas upp vid ett senare tillfälle. Jag vill emellertid redan nu

framhålla att jag instämmer i att en föreskrift om obligatorisk handläggning i plenum synes onödig.

Fideikommissariernas Intresseorganisation har tagit upp frågan om förenklad sammansättning av fideikommissnämnden i rutinbetonade ärenden. Även detta är en fråga som Kungl. Maj:t ensam beslutar om. Jag kan inte se att det finns någon anledning att ändra gällande regler, vilka innebär att nämnden är beslutför när tre ledamöter är närvarande.

3 §

Denna paragraf upptar den i allmänna motiveringen behandlade regeln om överlämnande till Kungl. Maj:t av vissa ärenden för avgörande. Överlämnande skall ske dels när ärendet rör ändrad ändamålsbestämning för egendom av mera betydande värde, dels när det angår fråga av väsentlig betydelse utöver det aktuella ärendet. Fideikommissnämnden eller kammarkollegiet skall vid överlämnandet bifoga eget yttrande i ärendet.

4 §

Enligt denna paragraf skall talan mot fideikommissnämndens eller kammarkollegiets beslut enligt lagen föras hos Kungl. Maj:t genom besvär.

5 §

I denna paragraf föreskrivs att lagen inte gäller i fråga om pensionsstiftelser och personalstiftelser som avses i lagen om tryggande av pensionsutfästelse m. m.

Något särskilt undantag med hänsyn till 1952, 1968 och 1969 års kungl. brev har inte ansetts behövligt. Som jag tidigare har påpekat torde i 1952 års brev avsedda ändringar vara genomförda sedan länge och de två övriga breven närmast få betraktas som generella permutationsbeslut och inte som beslut om delegering av permutationsrätt.

Lagen föreslås träda i kraft den 1 juli 1972. Några särskilda övergångsbestämmelser har inte föreslagits. Detta innebär att de ärenden vari ansökan gjorts hos Kungl. Maj:t före den 1 juli 1972 men i vilka beslut ännu inte har meddelats vid denna tidpunkt skall överlämnas till fideikommissnämnden resp. kammarkollegiet för avgörande.

7.2 Förslaget till lag om ändring i 1810 års förordning

Genom den föreslagna permutationslagen blir bestämmelserna i 1810 års förordning om rättelse och förklaring av fideikommissförordnande överflödiga. Som jag har anfört i den allmänna motiveringen bör förordningen därför upphävas. Detta bör lämpligen ske genom en särskild lag. Bestämmelserna om fardag bör dock fortfarande äga tillämpning.

8 Hemställan

Jag hemställer att lagrådets yttrande över förslagen till

1) permutationslag,

2) lag om upphävande av förordningen den 3 april 1810, huruledes rättelse och förklaring uti gjorde fideikommissförfattningar må sökas, samt vad i avseende på fardag av fideikommissegendom kommer att iakttagas

inhämtas genom utdrag av protokollet.

Vad föredraganden sålunda med instämmande av statsrådets övriga ledamöter hemställt bifaller Hans Maj:t Konungen.

Ur protokollet:

Britta Gyllensten

Praxis i permutationsärenden

Den följande redogörelsen för praxis i permutationsärenden är grundad på utredningens i promemorian redovisade genomgång av de omkring 300 permutationsbeslut som Kungl. Maj:t meddelade år 1968.

Fideikommissärenden

Flertalet ärenden om permutation av fideikommissförordnande avser rätt att ta i anspråk egendom som hör till fideikommisset. Det kan gälla t. ex. försäljning av fast egendom eller inteckning i sådan egendom eller uttagande av medel ur fideikommisskapital.

Ansökan om försäljning av fast egendom från fideikommiss motiveras ofta med att kommunen behöver marken för industri- eller bostadsbebyggelse. I andra fall är fråga om framdragande av allmän väg, uppförande av transformatorstation e. d. Ytterligare förekommer ansökningar om avstyckning av fideikommissegendom för byggande av egna hem, t. ex. för personer som är anställda vid egendomen, eller för uppförande av fritidshus. I samtliga 31 ärenden om försäljning av fast egendom tillhörig fideikommiss som prövades under år 1968 medgav Kungl. Maj:t att egendomen fick säljas. I regel föreskrevs därvid att köpeskillingen skulle läggas till fideikommisskapitalet. Fideikommissinnehavaren medgavs att ur köpeskillingen eller, om denna skulle föras till fideikommisskapitalet, ur detta gottgöra sig för kostnader i samband med försäljningen. Många av ansökningarna om försäljningstillstånd innehöll även en hemställan av fideikommissets innehavare att få använda köpeskillingen för visst ändamål. Som exempel på sådana ändamål kan nämnas erläggande av obetalda skatter eller utförande av förbättringsarbeten på egendomen eller förvärv av fast egendom i ersättning för den sålda. Alla framställningar om köpeskillingens användning för sådana ändamål bifölls av Kungl. Maj:t. I ett par ärenden hemställde sökanden att få använda influtna medel för sin personliga del. Dessa framställningar lämnades utan bifall.

Den vanligaste anledningen till hemställan hos Kungl. Maj:t om medgivande till penninginteckning i fideikommissegendom är att innehavaren behöver medel för byggnadsarbeten på egendomen. Inteckning och belåning kommer också i fråga för betalning av förmögenhetsskatt eller arvsskatt eller för att innehavaren skall få tillgång till rörelsekapital för egendomens drift. Kungl. Maj:t prövade under år 1968 18 ansökningar om tillstånd till penninginteckning i fideikommissegendom och om användning av upplånat kapital för något av nyssnämnda ändamål. Alla ansökningarna bifölls. I ärende som gällde större belopp förordnades att upplåningen skulle ske i penninginrättning, vars bolagsordning, reglemente eller stadgar hade fastställts av Kungl. Maj:t, bankinspektionen eller länsstyrelse. I vissa av besluten meddelades föreskrifter om amortering. I ett fall föreskrevs skyldighet för fideikommissinnehavaren att innan lånemedlen betalades ut överlämna på sitt liv tagen försäkring till belopp som inte understeg inteckningslånet.

Kungl. Maj:t prövade och biföll under år 1968 sex ansökningar om servitutsinteckning i fideikommissegendom. Samtliga ärenden avsåg kraftledningsservitut.

Under året behandlades 33 ansökningar om medgivande att ta ut medel ur fideikommisskapital. I 27 fall var ändamålet med uttaget att erlägga på fideikommisset belöpande statlig förmögenhetsskatt och i fem fall att utföra byggnadsarbeten på fideikommissegendomen. Samtliga ansökningar bifölls. I intet av ärendena föreskrevs återbetalningsskyldighet.

Ett under året handlagt ärende gällde tillstånd att som gåva överlåta vissa fastigheter samt inre inventarier och samlingar till en av fideikommissinnehavaren i gåvobrevet bildad stiftelse. Denna ansökan bifölls.

Framställningar om införlivande av egendom med fideikommiss är i regel motiverade med önskemålet att genom sammanläggning av fastigheter skapa bättre brukningsförhållanden. Under år 1968 förekom sex sådana ansökningar, vilka alla bifölls av Kungl. Maj:t. Till den del köpeskillingen inte skulle erläggas genom att fideikommissets innehavare övertog betalningsansvaret för penninginteckningar förutsattes i beslutet att tillgängligt fideikommisskapital skulle tas i anspråk.

Ansökningar om ändring i bestämmelserna för förvaltningen av fideikommiss förekommer ofta. Under år 1968 prövade Kungl. Maj:t 22 sådana ansökningar. Alla utom en bifölls. Den avslagna framställningen avsåg medgivande att placera fideikommisskapital i "utländska företag som noteras på de större börserna i Europa och Nordamerika". Däremot medgavs i två fall placering av fideikommisskapital i aktier noterade på Stockholms fondbörs (Kungl. Maj:t har sedermera lämnat generellt medgivande till sådan placering). Sex ansökningar om befrielse från skyldighet att verkställa i fideikommissförordnandet eller i tidigare beslut av Kungl. Maj:t föreskrivna årliga avsättningar till fideikommisskapitalet beviljades under året. I några fall begränsades medgivandet dock att gälla visst antal år. Åtta ansökningar avsåg införlivande av skadeersättningsbelopp med fideikommisskapital. Slutligen prövades och bifölls under året tre ansökningar om flyttning av fideikommissegendoms förvaltning, i ett fall från en bank till en annan och i ett annat fall från gode män till bank, medan i det tredje fallet förvaltningen skulle få handhas av en god man i stället för tidigare två.

Förordnanden med individuellt bestämda destinatärer

Ofta föreskrivs i testamente eller gåvobrev begränsningar med avseende på mottagarens förfoganderätt. Exempelvis kan en person få nyttjanderätt eller avkomsträtt till viss egendom, vartill en annan samtidigt erhåller äganderätten. Donators avsikt är då vanligen att egendomen vid den ena rättshavarens död skall tillfalla den överlevande med fri rådighet. I fråga om fast egendom brukar i testamentet eller gåvobrevet i sådana fall anges, att egendomen inte får säljas eller belastas med inteckningar så länge båda rättshavarna är i livet. Men även om nyttjanderätten och äganderätten tillfaller samma person föreskrivs ibland begränsningar i mottagarens möjligheter att förfoga över egendomen, exempelvis att egendomen inte får säljas innan mottagaren har uppnått viss ålder eller eljest före viss tid eller att den över huvud taget

inte får förbrukas utan skall förbli orörd till sitt kapitalvärde under rättshavarens livstid.

Under år 1968 prövades och bifölls, i vissa fall delvis, 35 ansökningar om att utan hinder av bestämmelse i testamente eller gåvobrev få ta ut eller låna medel ur donationskapital eller på annat sätt förfoga över sådant kapital. Genomgående krävdes att berörda ytterligare rättshavare hade lämnat sitt medgivande. I omkring 15 av fallen skulle kapitalet användas för betalning av skatter. Det gällde antingen förmögenhetsskatt som belöpte på kapitalet eller inkomstskatt som hänförde sig till vinst vid realisation av i kapitalet ingående fast egendom. I allmänhet krävdes inte att sökanden saknade medel i övrigt för betalning av skatten. Som exempel på andra ändamål som i praxis godtas som motiv för medgivande att ta i anspråk donationskapital kan nämnas anskaffande av rörelsekapital för jordbruksfastighet, modernisering av till donationen hörande byggnad samt bestridande av kostnader för eget uppehälle, för barns uppehälle och utbildning, för läkarvård eller för fördyrade levnadskostnader på grund av sjukdom. I några fall under år 1968 medgavs uttag eller lån ur donationskapital även för betalning av personliga skulder.

Det förekommer att Kungl. Maj:t i samband med tillstånd till uttag eller lån ur donationskapital medger fri förfoganderätt över de uttagna medlen. I tre av sex sådana ärenden under år 1968 var det fråga om att ställa donationskapital till fritt förfogande för barn till den som enligt testamentsbestämmelse fick uppbära avkastningen av kapitalet men som förklarade sig avstå från denna rätt till förmån för barnen. För medgivande krävs regelmässigt att barnet har behov av medlen, t. ex. för att anskaffa egen bostad eller för att bedriva studier. I två fall medgavs sjukliga äldre personer som saknade bröstarvingar fri förfoganderätt över uttagna donationsmedel. Deras testamentsenliga rätt till kapitalet var begränsad till avkastningen under deras livstid, varefter kapitalet skulle tillfalla deras lagliga arvingar med fri rådighet.

I två av sammanlagt tre under år 1968 behandlade ärenden om tillstånd att utan hinder av bestämmelse i gåvobrev eller testamente sälja donationsfastighet föreskrevs att köpeskillingen inte fick understiga saluvärdet enligt sakkunnig värdering samt att medlen skulle förvaltas av bank, i det ena fallet så länge den person levde som enligt testamentet skulle njuta avkastningen av egendomen och i det andra fallet under 15 år räknat från testators död, vilket var den tid under vilken fastigheten enligt testamentet inte skulle få säljas. Försäljningen motiverades i båda fallen med att kostnaderna för reparation och modernisering av fastigheterna var så stora att det inte bedömdes som ekonomiskt försvarbart att genomföra arbetena. I det tredje försäljningsärendet var fråga om överlåtelse av jordbruksfastighet till en son till rättshavaren. Jordbruket drevs av sonen, och praktiska skäl, som hade att göra med sammanläggning av jordbruksmark, talade för att sonen redan nu fick äganderätten till fastigheten.

Två under år 1968 avgjorda ärenden rörde tillstånd till penninginteckning i testamenterad fastighet. I det ena fallet var det fråga om inteckning i del av stadsäga i samband med omläggning av stadsplan. Det andra fallet avsåg inteckning i jordbruksfastighet och motiverades med att sökanden behövde likvida medel för vissa byggnadsarbeten m. m. på fastigheten.

Sju ärenden under år 1968 avsåg ändring av förvaltningsbestämmelser

i testamente eller gåvobrev. Ett av ärendena gällde flyttning av förvaltningen av donationskapital från en bank till en annan och två av ärendena medgivande att placera sådant kapital i vissa i ansökningen angivna värdepapper. I ett fjärde ärende var fråga om att placera ett belopp i en livsvarig pensionsförsäkring i stället för i vissa slag av värdehandlingar och i ett femte ärende hemställdes om upphävande av i testamente föreskriven särskild förvaltning i bank av viss testamentslott. I dessa fem ärenden biföll Kungl. Maj:t ansökningen. Däremot lämnades utan bifall två framställningar avseende en donation som bestod av aktierna i ett industribolag. Ansökningarna gällde upphävande av bestämmelser om aktiernas förvaltning genom bl. a. vissa namngivna personer. Som grund för yrkandet hade åberopats att förvaltarnas sätt att sköta sitt uppdrag stod i strid med givarens syfte.

Förordnanden med generiskt bestämda destinatärer

Under år 1968 prövades sammanlagt omkring 130 ansökningar om permutation av stiftelseförordnanden till förmån för generiskt bestämda destinatärer. 16 av dessa gällde företagsstiftelser. I övrigt avsågs benefika stiftelser. I bara tio fall avslogs ansökningen helt. I vissa andra fall blev den bara delvis bifallen.

Ärende om ändrad ändamålsbestämning för stiftelse kan avse stiftelsens syfte eller destinatärskrets eller båda dessa frågor. Ändring av stiftelses syfte kommer framför allt i fråga när staten eller kommun har tagit över den verksamhet som stiftelsen avser att främja. Men även i fall då det är penningvärdeförändringen som motiverar nya bestämmelser för stiftelsen avser ansökan ofta syftet. Detta gäller t. ex. när tillgångarna inte längre räcker till för att förverkliga stiftarens intentioner. Som villkor för bifall till ansökan om ändrat syfte gäller i praxis, att det nya syftet skall stå det i stiftelseurkunden angivna så nära som möjligt. Inte sällan inträffar det att tillgångarna i stiftelse inte kan utnyttjas enligt donators i urkunden uttalade önskemål eller blir utnyttjade bara i begränsad omfattning. Finns det anledning räkna med att detta beror på stiftelseurkundens bestämmelser om destinatärskretsens sammansättning, medger Kungl. Maj:t alltid att denna får ändras. Om möjligt tillses dock därvid att stiftelsens medel även i fortsättningen förbehålls personer som är bosatta inom samma geografiska område som anges i urkunden, t. ex. viss församling, eller som tillhör i urkunden angiven organisation eller motsvarande, t. ex. visst samfund eller viss skola. I praxis tillåts bara undantagsvis att stiftelse, som enligt urkunden skall komma uteslutande män till del, får disponeras även för kvinnor eller vice versa. Frågan är av särskild betydelse när det gäller äldre stipendiefonder och har i viss mån blivit föremål för reglering i beslut av Kungl. Maj:t år 1935 och 1937. Enligt dessa beslut skall i fråga om vissa äldre stipendiefonder enbart den omständigheten att i bestämmelserna har använts något närmast på manlig studerande syftande uttryck, såsom "yngling" eller "son" eller liknande, inte utgöra hinder för att utdela stipendium även till kvinnlig studerande. I båda besluten betonas emellertid att de inte skall tillämpas om det finns någon omständighet som talar för att stiftaren verkligen avsett att utesluta kvinnliga studerande.

I nästan alla ärenden om ändrad ändamålsbestämning där syftet med

stiftelsen skall vara att lämna ekonomisk hjälp åt sjuka personer, åldringar eller andra behövande förordnar Kungl. Maj:t att stiftelsens tillgångar inte får användas för att täcka behov som tillgodoses genom det allmännas försorg.

En stiftelses tillgångar och det i förordnandet angivna sättet för hur de skall tas i anspråk kallas av utredningen för stiftelsens verksamhetsföremål. Tillgångarna kan utgöras av ett kapital i pengar eller av fast egendom eller av något annat, t. ex. en avkomsträtt. I fråga om tillgångarnas disponering gäller i vissa fall att bara avkastningen av kapitalet får tas i anspråk, i andra fall att kapitalet skall användas för inköp eller uppförande av en byggnad för visst ändamål. Undantagsvis utgörs donation av ett kapital som skall konsumeras löpande, varvid stiftelsen upphör när kapitalet är slut. Ansökningar om ändring i dessa olika hänseenden förekommer ofta och är inte sällan kombinerade med frågor om ändrad ändamålsbestämning. När det inte gäller större avvikelser torde ansökningar om medgivande till ändrat verksamhetsföremål i stor utsträckning prövas med ledning av vad som i varje särskilt fall kan bedömas vara lämpligt. Praxis är liberal. I ärenden som gäller ändrad ändamålsbestämning och där endast avkastningen av stiftelsens egendom får tas i anspråk brukar Kungl. Maj:t regelmässigt förordna, att viss del av den årliga avkastningen, i allmänhet en tiondel, skall läggas till kapitalet innan utbetalningar får göras ur fonden.

I promemorian exemplifieras de av Kungl. Maj:t under år 1968 avgjorda ärendena om permutation avseende stiftelseförordnanden till förmån för generiskt bestämda destinatärer. Ärendena redovisas i olika grupper beroende på om permutationen avser ändring av ändamålsbestämning, försäljning av donationsfastighet, ändring av förvaltningsbestämmelse, sammanläggning av fonder eller upplösning av stiftelse.

I omkring 20 av de ärenden som avsåg ändring av ändamålsbestämning var syftet enligt stiftelseurkunden att främja sjukvård. Ansökan om ändring motiverades i många fall med att sådan verksamhet som avsågs i stiftelseurkunden numera ombesörjs av det allmänna. I andra fall åberopades att stiftelsens tillgångar inte under nuvarande ekonomiska förhållanden räckte till för att driva verksamheten. Om underlaget för verksamheten utgjordes av en fastighet angavs ofta som skäl för permutation att fastigheten med hänsyn till moderna krav inte längre kunde tjäna sitt ändamål. Innebörden av vissa av Kungl. Maj:t i sådana fall meddelade beslut framgår av följande sammanställning.

Gällande ändamål	*Medgivet nytt ändamål*
barnhem	verksamhet för utvecklingsstörda barn
klinik för psykiskt sjuka barn	barnpsykiatrisk forskning
pensionärshem och konvalescenthem för gifta kvinnor	ekonomisk hjälp åt sjuka kvinnor
hem för lupuspatienter under tid för vistelse i Stockholm för vård	bidrag för främjande av vetenskaplig medicinsk forskning, främst inom ämnesområdet dermatologi, samt tillfälliga understöd till personer med hudtuberkulos, särskilt i syfte att ekono-

Gällande ändamål	*Medgivet nytt ändamål*
	miskt stödja dem under tid de undergår behandling för sjukdomen
avlöning av sjuksköterska (2 fonder)	understöd åt mindre bemedlade sjuka personer, framför allt för beredande av specialistvård
	tillfällig hjälp åt sjuka personer
anordnande och drift av ett sjukhem (ett flertal fonder avseende en och samma anläggning)	ändamål som främjar vården av långvarigt sjuka (tillika sammanläggning av fonderna)
vård av sjuka personer, däribland konvalescenter och obotligt sjuka (4 fonder)	drift av ett invaliddaghem (tillika sammanläggning av fonderna)
bidrag till kostnaderna för bandager och proteser åt vissa patienter	främjande av protesforskning

Två av de övriga ärendena inom gruppen sjukvård gällde bara ändring av destinatärskretsen. I ett av fallen skulle bidrag ur fonden utgå till den som var mindre bemedlad och intagen antingen på Sabbatsbergs vård- och ålderdomshem eller på Sabbatsbergs sjukhus i Stockholm. Destinatärskretsen ändrades till att avse på ålderdomshem i Stockholm eller på sjukhus i samma stad intagna behövande personer. Det andra fallet gällde en stiftelse som enligt sin ursprungliga konstitution från mitten av 1700-talet skulle användas till understöd åt sjuka och fattiga personer utan hänsyn till kön eller samhällsgrupp. Under de senaste 50 åren hade emellertid tillämpats ett reglemente, enligt vilket understöd ur kassan var förbehållna "behövande aktningsvärda fruntimmer" tillhörande kategorien "pauvres honteux". Ändring medgavs som med avseende på destinatärskretsen innebar anpassning till de ursprungliga statuterna.

I flera fall där det i stiftelseurkunden var sagt att avkastningen skulle användas för tillfälliga bidrag till enskilda sjuka personer medgav Kungl. Maj:t höjning av föreskriven maximering av bidragsbeloppen.

Till slut kan nämnas ett ärende, i vilket Kungl. Maj:t på ansökan medgav att avkastningen av en sjuksköterskefond fick användas för ungdomens fostran och utbildning.

En del av stiftelserna med syfte att främja sjukvård hade även till uppgift att tillgodose ändamål på området för åldringsvård. Stiftelser med uteslutande ändamål att lämna ekonomisk och annan hjälp åt åldringar är eljest talrikt förekommande. För medlens användning förutsätts därvid i regel att understödstagaren också är mindre bemedlad. På området för socialvård i övrigt finns dessutom många stiftelser med syfte att lämna hjälp åt mindre bemedlade vuxna personer, utan krav på att de skall vara ålderstigna.

Uppförande och drift av pensionärshem, rekreationshem och liknande kräver nu för tiden ofta stora ekonomiska insatser. Åldringsvården åvilar dessutom numera det allmänna. Ansökningar om permutation av stiftelseförordnanden till förmån för sagda ändamål förekommer därför ofta. I regel begärs att avkastningen av medlen — i förekommande fall efter fastighetsförsäljning — skall få användas för tillfälliga understöd åt behövande personer som tillhör den i stiftelseurkunden angivna desti-

natärskretsen. Ansökningarna brukar nästan alltid bifallas. Exempelvis medgav Kungl. Maj:t att tillgångarna i två stiftelser med syfte att uppföra och driva rekreationshem för resp. lantbrukarhustrur och personalen vid visst företag i stället fick användas till bidrag till lanthusmödrars semesterresor och främjande av personalens rekreation. I ett annat fall beslöt Kungl. Maj:t i fråga om en donationsfastighet, avsedd att brukas som "pensionsanstalt för fattiga borgare, deras änkor och barn", att tillgångarna, efter fastighetens försäljning, fick användas som bidrag till uppförande av ett helinackorderingshem för ogifta pensionärer.

Beträffande åtskilliga stiftelser med syfte att tillhandahålla pensioner eller andra penningbidrag åt behövande medgav Kungl. Maj:t på ansökan höjning av utgående belopp. Beträffande en donation, avsedd att lindra dagavgifterna för sådana på ålderdomshem intagna personer, vilka enligt de vid tiden för donationens tillkomst gällande reglerna hade att betala för sig, medgav Kungl. Maj:t att avkastningen fick användas till trivselfrämjande åtgärder på ålderdomshemmet. I två fall tilläts utökning av destinatärskretsen, varav i det ena fallet från att omfatta "änkor till timmermansbröder" till att även avse "timmermansbröder ävensom oförsörjda barn till sådana timmermansbröder". Ändringen var motiverad med att antalet änkor som kunde komma i fråga för bidrag enligt bestämmelserna i stiftelseurkunden var ringa och att donationen därigenom blev utnyttjad i blott begränsad utsträckning. Det andra fallet avsåg en stiftelse som hade till ändamål att bereda understöd åt behövande ledamöter i visst samfund, förutvarande ledamöter eller avlidna ledamöters änkor och barn. Kungl. Maj:t medgav att stadgarna ändrades så, att när särskilda skäl förelåg understöd även fick beredas åt ledamots eller avliden ledamots frånskilda make.

Under året prövades 16 ärenden om ändring av stadgar för sociala företagsstiftelser. Det var i allmänhet fråga om pensionsstiftelser. Ansökningarna motiverades med företagsfusioner och organisatoriska omläggningar inom det eller de berörda företagen. Alla ansökningarna utom en bifölls. I den ansökan som lämnades utan bifall hade beträffande en personalfond hemställts om stadgeändring av innebörd, att bidrag ur fonden skulle utgå till vid bolaget anställda "tjänstemän" i stället för vid bolaget anställd "personal".

I ett femtiotal ärenden var fråga om stiftelser med syfte att främja barns och ungdoms fostran och utbildning. Flertalet av dessa ärenden gällde understöd eller stipendier åt elever inom vad som nu är den obligatoriska skolan jämte fackskolan och yrkesutbildningen. Innebörden av vissa av Kungl. Maj:t i sådana sammanhang meddelade beslut om ändrad ändamålsbestämning framgår av följande sammanställning.

Gällande ändamål	*Medgivet nytt ändamål*
pension åt lärarinna och underhåll av skollokal	premier åt förtjänta elever inom grundskolan
avlöning av lärare	böcker till lärarnas handbokssamling
fattiga skolbarns beklädnad eller bespisning eller eljest understöd åt sådana barn för att främja deras skolgång (17 fonder)	premier åt förtjänta elever inom grundskolan
	barndagsverksamhet
	böcker till grundskolans bibliotek
	premier åt lågstadieelever

Gällande ändamål	*Medgivet nytt ändamål*
	behovsprövade stipendier till ungdomar, vilka efter genomgång av obligatorisk skola bedriver fortsatta studier (13 fonder)
diverse skoländamål för i Västerås bosatta elever, främst premier men också beklädnad m. m. (14 fonder)	antingen årliga stipendier åt elever vid stadens fackgymnasier, fackskolor m. fl. skolor eller tillämpning av bestämmelserna i B 4—7 kungl. brev 15.11.68 om avvecklingsskolornas donationsfonder (tillika sammanläggning av fonderna till *en* fond)
uppförande av ett barnhem i Härnösand	uppförande av byggnad för bostäder åt elever vid stadens icke obligatoriska skolor
skolinrättning för förskolebarn och för utbildning av flickor i sömnad	behovsprövade stipendier till ungdomar, vilka efter genomgång av obligatorisk skola bedriver fortsatta studier (3 fonder)
stipendier åt elever i folkskolans högsta klass	
soppkokningsanstalt för fattiga skolbarn, men av dessa endast de snällaste och stillsammaste och med helt uteslutande av de vanartiga	
utsmyckning av skola, företrädesvis med planteringar	premium i teckning åt elev på högstadiet
gåva i form av en äppelträdsplanta åt avgående folkskoleelev	premium i biologi åt en elev i klass 7
dels stipendier och premier åt elever vid kommunal mellanskola och statlig realskola, *dels* understöd för att möjliggöra genomgång av lantmanna- eller lanthushållsskola (två fonder med samma donator)	stipendie- och premiefonden får föras över till lantmanna- och lanthushållsskolefonden och användas för ändamål som avses med sistnämnda fond
bidrag åt flickor som under tid för studier i Stockholm bor i stiftelsen Elevhemmets flickpension	stipendier åt unga flickor som studerar på annan ort än hemorten
byggnadsändamål vid högre allmänt läroverk	byggnadsändamål vid folkhögskola

Dessutom kan nämnas en donation, vars ränteavkastning enligt stiftelseurkunden skulle disponeras för bidrag till driften av en folkhögskola. I särskild ansökan hemställde delegerade för två församlingars kyrkoråd, såsom förvaltare av fonden, att tillgångarna skulle få användas för ett församlingshemsbygge och för drift av församlingshemmet. Kungl. Maj:t lämnade ansökningen utan bifall.

Under året prövades i konselj endast ett mindre antal permutationsärenden med anknytning till området för högre utbildning. Det var i allmänhet fråga om stipendiefonder. I två ärenden gällde permutationen

utökning av destinatärskretsen, varav i det ena fallet från att avse "manliga studerande av svensk arisk börd" till att avse "manliga studerande som är svenska medborgare". Beträffande fem stipendiefonder vid karolinska institutet medgav Kungl. Maj:t med hänsyn till fondernas ringa storlek att — utan hinder av de för resp. fonder gällande bestämmelserna — stipendier fick utdelas ur varje fond först när det för utdelning disponibla beloppet genom sammanläggning av två eller flera års avkastning uppgick till 500 kr.

Beträffande permutation av stiftelseförordnanden till förmån för kyrklig verksamhet kan av 1968 års konseljärenden nämnas följande. I vart och ett av två ärenden medgav Kungl. Maj:t att donation för uppförande av ny församlingskyrka i stället fick tas i anspråk för restaurering av den i församlingen befintliga kyrkan. Däremot lämnades utan bifall en ansökan om tillstånd att för utvidgning och iordningställande av kyrkogård ta i anspråk donationsmedel, som enligt stiftelseurkunden var avsedda för uppförande av ett gravkapell på samma kyrkogård. Beträffande en stiftelse gällde enligt donationsbrevet att tillgångarna antingen skulle vara grundplåt för anordnande av en frivillig hemhjälpsförening eller, om sådan verksamhet inte kunde realiseras, användas till årliga stipendier för utbildning av lärare vid söndagsskolan, varvid endast avkastningen fick tas i anspråk. Kyrkorådet i församlingen, som stod som mottagare av gåvan, bedömde intetdera ändamålet som praktiskt genomförbart. På ansökan av kyrkorådet medgav Kungl. Maj:t att avkastningen av stiftelsens tillgångar fick användas för inköp av bokverk till söndagsskoleverksamheten. Ändamålsbestämningen för en donation till inköp av böcker åt mindre bemedlade konfirmander medgavs ändrad till att avse även arbete bland församlingens ungdom. I ett ärende tillät Kungl. Maj:t en missionsförening att — efter försäljning av två för främst predikoändamål donerade fastigheter, vilka numera var i dåligt skick — använda avkastningen av inflytande köpeskillingar för föreningens verksamhet i allmänhet.

Från 1968 års konseljbeslut om permutation gällande stiftelser för tillgodoseende av andra ändamål än dem för vilka nu redogjorts återger utredningen följande. Kapitaltillgångarna i en stiftelse med uppgift att främja viss kommuns sommarkoloniverksamhet — vilken verksamhet kommunen inte längre ansåg behövlig — fick i stället användas för iordningställande av ungdomsgårdar i kommunen. Avkastningen av inflytande köpeskilling vid försäljning av en fastighet som var skänkt att användas som ungdomsgård i en kommun fick användas som bidrag till driften av en inom samma kommun av det allmäna nyuppförd ungdomsgård. Stipendier åt unga konstnärer om vardera 6 000 kr. fick höjas till 12 000 kr. Slutligen bör nämnas en donationslånefond till förmån för mindre bemedlade jordbrukare, med angivet syfte att möjliggöra upparbetande av mindre jordbrukslägenheter för att därigenom bereda vederbörande låntagare ett eget hem. Kungl. Maj:t medgav att avkastningen av donationsmedlen fick användas för kursverksamhet i fortbildande syfte, studieresor, stipendier för studier samt liknande för att bereda i första hand nytillträdande och yngre jordbrukare tillfälle att genom vidgade kunskaper följa utvecklingen inom jordbruket.

För f ö r s ä l j n i n g a v d o n a t i o n s f a s t i g h e t fordras permutation, om det i stiftelseurkunden finns en bestämmelse om att fast egendom som tillhör stiftelsen inte får säljas. Utan en sådan bestämmelse får krav på permutation anses föreligga även i fall där stiftelsen i

överensstämmelse med föreskrift i urkunden använder donerad fastighet för viss verksamhet eller där enligt urkunden fastighetens avkastning skall vara det ekonomiska underlaget för det arbete som stiftelsen bedriver.

Fråga om ändrad ändamålsbestämning är ofta sammankopplad med fråga om fastighetsförsäljning. Det vanligast åberopade motivet för försäljning är att fastighetens åbyggnader befinner sig i dåligt skick och inte längre fyller sitt ändamål på tillfredsställande sätt. Det kan också vara så att efterfrågan numera har upphört på sådana tjänster som stiftelsen tillhandahåller genom fastigheten. Även andra orsaker, t.ex. att det allmänna numera utövar verksamhet av samma eller motsvarande slag som stiftelsen, kan föranleda denna att vilja ge sitt arbete sådan ändrad inriktning att behov inte längre föreligger av en i kapitalet ingående fastighet. Emellertid ansöks ofta om medgivande till försäljning av donationsfastighet även utan samband med ändrad ändamålsbestämning. Det gäller bl. a. i sådana fall där fastigheten bara är det ekonomiska underlaget för stiftelsens verksamhet och stiftelsen vill ha sina medel omplacerade, t. ex. i värdepapper. Motivet kan vara att fastigheten numera ger dålig avkastning. Som ett ytterligare ibland åberopat skäl till försäljning av donationsfastighet kan nämnas att kommunen behöver marken för t. ex. bostadsbebyggelse eller fritidsändamål.

I sådana fall som sagts nu medger Kungl. Maj:t i praxis tillstånd till försäljning. En viss kontroll utövas därvid över att försäljningen inte sker till lägre belopp än som objektivt kan bedömas vara rimligt. Ofta anger stiftelsen redan i ansökningen det pris som man tänker begära för fastigheten eller som man redan har en preliminär överenskommelse om med blivande köpare. Kungl. Maj:t brukar då, om särskilda skäl inte föranleder annat, medge att försäljning får ske till lägst det pris som är angivet i ansökningen. Normalt föreskrivs annars i tillståndsärende att försäljningen skall föregås av sakkunnig, opartisk värdering, att köpeskillingen inte får understiga vid sådan värdering åsatt saluvärde samt att blivande köpeavtal skall underställas länsstyrelsen för godkännande. Även i sådana fall där priset finns angivet redan i ansökningen och godtas av Kungl. Maj:t förekommer det att Kungl. Maj:t kräver att blivande köpeavtal skall granskas av länsstyrelsen.

Vid tillstånd till försäljning av stiftelse tillhörig fast egendom förordnar Kungl. Maj:t i regel att köpeskillingen skall tillföras stiftelsens kapital eller, om sådant inte finns förut, bilda ett kapital hos stiftelsen, varav avkastningen — sedan en tiondel lagts till kapitalet — får användas för med stiftelsen avsett ändamål. Blott undantagsvis medger Kungl. Maj:t att köpeskillingen får förbrukas.

Under år 1968 prövade och biföll Kungl Maj:t 21 ansökningar om ändring av förvaltningsbestämmelse. I tre av ärendena var främst fråga om förenkling och modernisering av stadgarna, i fyra om styrelsens sammansättning och formerna för utseende av styrelseledamöter samt i fem om formerna för utseende av revisorer. Återstående nio ärenden gällde flyttning av förvaltningen från en statlig myndighet till en annan statlig myndighet eller från en kommunal instans till en annan kommunal instans eller från egen förvaltning till förvaltning av antingen kommunal instans eller privat organisation eller — i ett fall som gällde flera stiftelser — en för stiftelserna gemensam styrelse.

Ansökningar om sammanläggning av fonder prövades i elva fall av Kungl. Maj:t under år 1968. Tre av ansökningarna gällde

fusion av fonder som enligt resp. stiftelseurkund tjänade samma ändamål. I fyra av de övriga ärendena var fråga om sammanläggning av två fonder med delvis olika syften men där donator var en och samma person. Ansökan om sammanläggning motiverades i varje särskilt fall med att ändamålet med den ena av fonderna inte längre var aktuellt. Därvid ansågs stå bäst i överensstämmelse med donators vilja att tillgångarna i den numera "onyttiga" fonden fördes över till den andra av honom stiftade fonden för att disponeras för det med denna fond avsedda ändamålet. Ytterligare meddelades fyra beslut om sammanläggning av fond med till densamma hörande besparingsfond. I vart och ett av dessa fall var fråga om samma givare och i princip även samma ändamål. Besparingsfond är nämligen i regel konstruerad så att viss del av dess tillgångar skall föras över till huvudfonden, när besparingsfondens medel — som inte får tas i anspråk för löpande ändamål — har nått upp till viss nivå.

Nio konseljbeslut om upplösning av stiftelse, innebärande att tillgångarna fick förbrukas i sin helhet, meddelades under år 1968. Av dessa ärenden kan här nämnas följande. Beträffande en av en skolklassförening instiftad resestipendiefond om ca 1 000 kr. till förmån för eleverna vid en numera nedlagd privatskola medgav Kungl. Maj:t på ansökan av föreningen att tillgångarna fick användas för att bereda en svårt handikappad medlem av föreningen möjlighet till rekreations- och rehabiliteringsresa eller eventuellt till inköp av en elektriskt driven rullstol. I ett annat fall var fråga om en kapitalfond, vars ränteavkastning skulle utdelas som årliga understöd till en eller två från dåvarande gymnastiska centralinstitutet utexaminerade kvinnliga elever, i första hand infödda finska kvinnor, vilka under utövande av sitt yrke förlorat arbetskraft och förmåga att försörja sig. Kungl. Maj:t medgav att kapitalet — som utgjorde 1 070 kr. — fick i sin helhet utdelas som stipendium till en utexaminerad kvinnlig sjukgymnast av finsk härkomst som var i behov av ekonomiskt stöd. I fråga om ett testamenterat kapital om ca 5 000 kr., varav den årliga räntan skulle utdelas till en av huvudmannen för testatorernas släkt utsedd behövande person tillhörande samma släkt, medgav Kungl. Maj:t att hela kapitalet fick utbetalas till en sådan behövande person som avsågs i testamentet och utsetts av huvudmannen. Enligt ett testamentariskt förordnande från år 1790 skulle avkastningen av ett kapital användas till årligt understöd med visst belopp åt tolv angivna personer och efter deras död åt deras nära anhöriga. Om inga anhöriga fanns skulle understödet gå till ett stockholmsbarn, medan eventuellt överskjutande medel skulle få användas till att understödja "Maria Magdalena församlings fattighus". Vid beslutstillfället utgick understöd till tio personer med 66 kr. 67 öre per år till var och en. Kungl. Maj:t förordnade att testamentsfonden skulle avvecklas genom inköp av lika stora livräntor till var och en av dessa personer. En stiftelse kallad Olycksfallsfonden för Gotland hade till ändamål att lämna ekonomisk hjälp till mindre bemedlade, vilka genom eldsvåda eller annan olyckshändelse såsom förlisning, förlust av fiskeredskap m. m. eller på grund av inträffad kroppsskada förlorat sin arbetsförmåga och därigenom råkat i ekonomisk nöd. Kungl. Maj:t fann hinder ej möta mot att stiftelsen upplöstes och dess tillgångar överfördes till stiftelsen Gotländska röda korsets katastroffond, som bedrev liknande verksamhet.

1 Förslag till

Permutationslag

Härigenom förordnas som följer.

1 § Kan bestämmelse, som enskild meddelat i gåvobrev, testamente, stiftelseurkund eller liknande handling, på grund av ändrade förhållanden ej längre iakttagas eller har bestämmelsen blivit uppenbart onyttig eller uppenbart stridande mot utfärdarens avsikter eller föreligger annat särskilt skäl, kan bestämmelsen på ansökan genom permutation ändras eller upphävas eller undantag medges för särskilt fall.

Innebär permutation ändring av det ändamål som skall tillgodoses med viss egendom, skall det nya ändamålet så nära som möjligt överensstämma med det ursprungliga ändamålet.

2 § Fråga om permutation prövas, såvitt rör fideikommissförordnande, av fideikommissnämnden och i annat fall av kammarkollegiet.

3 § Rör ärende om permutation ändrad ändamålsbestämning för egendom av mera betydande värde eller fråga av väsentlig betydelse utöver det ärende som prövningen avser, skall fideikommissnämnden eller kammarkollegiet med eget yttrande överlämna ärendet till Konungen för avgörande.

4 § Talan mot fideikommissnämndens eller kammarkollegiets beslut enligt denna lag föres hos Konungen genom besvär.

5 § Denna lag gäller ej sådan pensions- eller personalstiftelse som avses i lagen (1967: 531) om tryggande av pensionsutfästelse m. m.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1972.

2 Förslag till

Lag om upphävande av förordningen den 3 april 1810, huruledes rättelse och förklaring uti gjorde fideikommissförfattningar må sökas, samt vad i avseende på fardag av fideikommissegendom kommer att iakttagas

Härigenom förordnas, att förordningen den 3 april 1810, huruledes rättelse och förklaring uti gjorde fideikommissförfattningar må sökas, samt vad i avseende på fardag av fideikommissegendom kommer att iakttagas[1] skall upphöra att gälla vid utgången av juni 1972. Bestämmelserna om fardag äger dock fortfarande tillämpning.

[1] Senaste lydelse 1926: 37.

Utdrag av protokoll, hållet i lagrådet den 4 januari 1972.

Närvarande: justitierådet ALEXANDERSON, regeringsrådet KLACKENBERG, f. d. regeringsrådet ÖHMAN, justitierådet WALBERG.

Enligt lagrådet den 23 december 1971 tillhandakommet utdrag av protokoll över justitieärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet den 3 december 1971, hade Kungl. Maj:t förordnat, att lagrådets yttrande skulle inhämtas över upprättade förslag till 1) *permutationslag,* 2) *lag om upphävande av förordningen den 3 april 1810, huruledes rättelse och förklaring uti gjorde fideikommissförfattningar må sökas, samt vad i avseende på fardag av fideikommissegendom kommer att iakttagas.*

Förslagen, som finns bilagda detta protokoll, hade inför lagrådet föredragits av hovrättsassessorn Ingegerd Sarman.

Lagförslagen föranledde följande yttranden inom *lagrådet:*

Förslaget till permutationslag

1 §

Lagrådet:

I första stycket av förevarande paragraf anges tre kvalificerade förutsättningar för permutation, nämligen att, på grund av ändrade förhållanden, bestämmelse ej längre kan iakttagas eller blivit uppenbart onyttig eller blivit uppenbart stridande mot utfärdarens avsikter. Härjämte anger lagtexten att permutation får ske om "annat särskilt skäl" föreligger.

Av den redogörelse för praxis, som lämnas i en bilaga till remissprotokollet, framgår, att de tre kvalificerade förutsättningarna för permutation knappast har aktualitet för fideikommissförordnandena. Flertalet ärenden om permutation av fideikommissförordnande synes sålunda avse rätt att ta i anspråk egendom som hör till fideikommisset, och skäl för ianspråktagande är vanligen att innehavaren behöver medel för byggnadsarbeten på den till fideikommisset hörande fasta egendomen eller för betalning av skatt.

Avsikten är tydligen, att permutation av fideikommissförordnande skall kunna grundas på den allmänna förutsättningen "särskilt skäl". Detta innebär emellertid i själva verket, att lagtexten — i motsats till

1810 års förordning — inte ger någon ledning i fråga om förutsättningarna för permutation av fideikommissförordnande. Att märka är nämligen, att med "särskilt skäl" inte kan åsyftas någon begränsning till skäl liknande de i paragrafen förut angivna.

Det sagda ger vid handen att lagen i själva verket inte ger någon avgränsning av området för permutationsrätten. Första stycket säger egentligen endast, att permutation får ske när särskilt skäl föreligger.

Med hänsyn till det förut anförda kan det ifrågasättas om inte den bästa lösningen skulle vara att lämna fideikommissförordnandena utanför permutationslagen. Härför kunde också tala, att flertalet av dessa ärenden är av en helt annan typ än övriga permutationsärenden och att fideikommissärendena på grund av fideikommissens avveckling kommer att efter hand upphöra.

Om fideikommissen skulle lämnas utanför permutationslagen, ligger det närmast till hands att bibehålla 1810 års förordning i dess helhet och med ändring av förordningen föreskriva att ansökningar som avses i förordningen skall, i varje fall när fråga är om fideikommiss enligt 1 § avvecklingslagen, inges till fideikommissnämnden och prövas av denna. Härigenom skulle vinnas att de skilda förutsättningarna för permutation av fideikommissförordnanden alltjämt direkt framgår av författningstexten.

Med hänsyn till att handläggningen av permutationsärenden skall ankomma på endast två myndigheter och att den fasta praxis som nu råder på området är avsedd att bibehållas finner lagrådet emellertid icke anledning att hemställa om ändrad utformning av förslaget i nu förevarande avseende.

2 §

Lagrådet:

Av motiven synes framgå, att avsikten är att området för fideikommissnämndens befattning med permutationsärenden skall vara begränsat till fideikommiss som avses i 1 § avvecklingslagen. Denna ståndpunkt synes böra komma till uttryck i texten till förevarande lag.

Den föreslagna permutationslagen avser endast av enskild gjorda dispositioner. Detta innebär att frågor om förändring av förordnande, som gjorts av annan än enskild, alltjämt ankommer omedelbart på Kungl. Maj:ts prövning.

3 §

Alexanderson, Öhman, Walberg:

Beträffande de fall, när underställning bör ske, anföres i den allmänna motiveringen, att Kungl. Maj:t bör avgöra dels ärenden som rör betydande ekonomiska värden, t. ex. fråga om ändrad ändamålsbestäm-

ning för en stiftelse med stora kapitaltillgångar, dels ärenden där det uppkommer frågor av principiell betydelse, som får räckvidd utöver det aktuella ärendet. Vi delar uppfattningen att underställning bör ske i de nyss angivna fallen. Överhuvud synes underställning alltid böra ske, när ärendet kan sägas vara av särskild vikt ur allmän synpunkt. Den räckvidd, som en bestämmelse om underställning enligt det anförda bör äga, skulle bättre komma fram, om förevarande paragraf ges följande avfattning: "Skulle frågan om permutation avse egendom av mera betydande värde eller annars vara av särskild vikt ur allmän synpunkt, skall fideikommissnämnden — — — för avgörande."

Klackenberg:

Jag delar uppfattningen att den av övriga ledamöter föreslagna jämkningen i lagtexten utgör en förbättring men vill tillägga följande.

Det egentliga syftet med den i 3 § givna begränsningen av delegationen torde vara att vederbörande myndighet icke skall äga medge permutationer, som medför mera betydande ekonomiska förändringar eller innefattar avgörande av prejudiciell betydelse. Kungl. Maj:t har velat förbehålla sig sådana avgöranden. En dylik avgränsning synes mig i sak befogad. För tillgodoseende av det syftet förefaller överflödigt att, såsom den föreslagna lagtexten närmast ger vid handen, samtliga ansökningar av angiven innebörd skall prövas av Kungl. Maj:t, alltså även sådana ansökningar som enligt myndighetens bedömande bör avslås. Detta skulle innebära att, så snart i en ansökan har ifrågasatts någon avvikelse från hittills gällande permutationspraxis hur omöjlig den än är, varje sådant ärende skulle behöva bli föremål för Kungl. Maj:ts prövning. Det förefaller vara en ganska meningslös begränsning i den med lagförslaget åsyftade delegationen. Någon motivering härför framgår ej heller av remissprotokollet. I de fall myndigheten finner ansökan böra avslås, borde det kunna räcka med att ärendena kan föras till Kungl. Maj:t besvärsvägen.

Med utgångspunkt från att meningen med den föreslagna lagen är att i möjlig mån avlasta Kungl. Maj:t prövningen av onödiga ärenden anser jag det förtjäna övervägas att 3 § ges det huvudsakliga innehållet, att om myndighet som i 2 § sägs finner permutation böra medgivas, som medför ändrad användning för egendom av mera betydande värde eller annars är av särskild vikt ur allmän synpunkt, skall myndigheten med eget yttrande överlämna ärendet till Konungen för avgörande.

I förbigående må här även beröras en i remissprotokollet icke behandlad fråga, nämligen om behov kan tänkas föreligga av ett stadgande, enligt vilket Kungl. Maj:t skulle äga på förhand förbehålla sig prövningen av viss permutationsfråga eller viss grupp av sådana frågor. I samband med kommunindelningsreformen ansågs 1952 påkallat att meddela enhetliga bestämmelser för en decentraliserad prövning av de ändringar

i vissa donationsbestämmelser som reformen föranledde. I brist på överblick i vad mån en liknande situation framdeles kan uppkomma har jag endast velat anmäla att, därest Kungl. Maj:t skulle finna behov föreligga av dylikt förbehåll, stadgande härom bör intagas under denna paragraf.

Förslaget till lag om upphävande av 1810 års förordning

Lagrådet:

Lagrådet anser att det av rubriken till lagen bör framgå att upphävandet avser endast viss del av förordningen.

Ur protokollet:

Ingrid Hellström

Utdrag av protokollet över justitieärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet på Stockholms slott den 4 februari 1972.

Närvarande: Ministern för utrikes ärendena WICKMAN, statsråden STRÄNG, ANDERSSON, JOHANSSON, HOLMQVIST, ASPLING, NILSSON, LUNDKVIST, GEIJER, ODHNOFF, MOBERG, BENGTSSON, NORLING, LIDBOM, FELDT.

Statsrådet Lidbom anmäler efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter dels lagrådets yttrande över förslagen till

1) permutationslag,

2) lag om upphävande av förordningen den 3 april 1810, huruledes rättelse och förklaring uti gjorde fideikommissförfattningar må sökas, samt vad i avseende på fardag av fideikommissegendom kommer att iakttagas,

dels frågor om anslag.

Författningsförslag

Föredraganden redogör för lagrådets yttrande och anför.

Lagrådets förslag till förtydligande av 2 § permutationslagen torde böra godtas. Jag instämmer i vad lagrådet i anslutning till denna paragraf har anfört om prövning av permutationsfrågor rörande förordnande som har gjorts av annan än enskild.

Vad gäller 3 § permutationslagen delar jag lagrådets uppfattning att permutationsärende bör underställas Kungl. Maj:t, om det kan sägas vara av särskild vikt från allmän synpunkt. Paragrafen bör utformas i saklig överensstämmelse med vad flertalet av lagrådets ledamöter föreslagit.

Med anledning av vad lagrådet har anfört om förslaget till lag om upphävande av 1810 års förordning förordar jag att författningen i det ämnet i stället utformas som en lag om ändring i förordningen.

Vissa redaktionella ändringar bör vidare göras i förslaget till permutationslag.

Anslagsberäkning m. m.

I årets statsverksproposition (prop. 1972: 1 bil. 4 s. 9) har anslaget för budgetåret 1972/73 till Fideikommissnämnden beräknats med ett preliminärt belopp om 220 000 kr. i avvaktan på en särskild proposition i ämnet.

1970/71	Utgift	62 971	Reservation	90 602
1971/72	Anslag	84 000		
1972/73	Förslag	220 000		

Fideikommissnämnden har beräknat medelsbehovet för budgetåret 1972/73 till 81 000 kr. med hänsyn till den reservation som finns under anslaget. Nämndens anslagsberäkning avser oförändrad organisation och tar ej hänsyn till kostnader som uppstår, om beslutanderätten i permutationsärenden rörande fideikommiss överförs till nämnden.

Med hänsyn till de nya uppgifter som avses att läggas på nämnden bör i nämndens kansli finnas en tjänst som chef för kansliet och föredragande i nämnden. I avvaktan på att erfarenhet vunnits av den nya organisationen bör denna tjänst vara en arvodestjänst.

Jag har beräknat medel för budgetåret 1972/73 för ovannämnda arvodestjänst och en biträdestjänst samt för övriga kostnader för nämndens verksamhet. Anslaget bör föras upp med 220 000 kr.

Hemställan

Under åberopande av det anförda hemställer jag att Kungl. Maj:t föreslår riksdagen

dels att antaga förslagen, med vidtagna ändringar, till

1) *permutationslag,*

2) *lag om ändring i förordningen den 3 april 1810, huruledes rättelse och förklaring uti gjorde fideikommissförfattningar må sökas, samt vad i avseende på fardag av fideikommissegendom kommer att iakttagas,*

dels att till *Fideikommissnämnden* för budgetåret 1972/73 under andra huvudtiteln anvisa ett reservationsanslag av 220 000 kr.

Med bifall till vad föredraganden sålunda med instämmande av statsrådets övriga ledamöter hemställt förordnar Hans Maj:t Konungen att till riksdagen skall avlåtas proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Britta Gyllensten

MARCUS BOKTR. STHLM 1972 720189